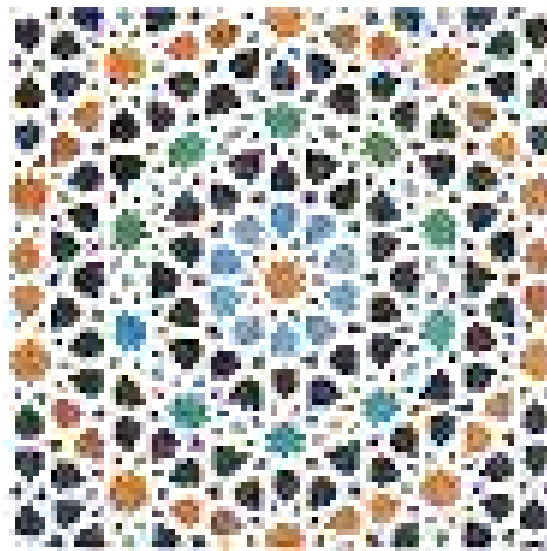

Ths, Bromma
Teologi och omvärld
Författare: Lars Sahlin
Götaforsvägen 12
12266 Enskede

uppsats 15 poäng Ht 2008

Byggmästaren

gemenskapens levande mittpunkt Religionsmöten i Svenska kyrkan och Bubers dialogfilosofi

Handledare:
Docent Sven Halvardson

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Syfte och frågeställningar.....	6
1.3 Metod, material och disposition.....	6
1.4 Definitioner.....	7
2 Religionsdialogen teori och praktik	8
2.1 Religionsteologi och religionsdialog.....	10
2.2 Från ett kristet perspektiv.....	11
3 Martin Buber	14
3.1 Bubers dialogfilosofi.....	14
3.2 Sammanfattning av Bubers tankar.....	17
3.3 Etiska synpunkter på dialogen.....	17
4 Religionsdialog i Sverige	19
4.1 Religionsdialog mellan kristna och muslimer på Hisingen, Göteborg.....	19
4.1.1 Samtalsgrupp på Hisingen, Göteborg.....	21
4.2 Svenska kyrkans projekt ”på väg” i Malmö.....	24
4.2.1 Målsättningar för religionsdialog i Malmö.....	26
4.3 Religionsdialog i Fisksätra Stockholm.....	30
4.3.1 Samtalskvällar/dialog.....	31
4.3.2 Diakoni <i>Källan</i>	33
4.3.3 Guds hus.....	34
5 Resultat	34
5.1 Vad är religionsdialogens syfte?.....	34
5.2 Vilka frågor är centrala för religionsdialogen?.....	36
5.3 Vilka kompetenser är viktiga för religionsdialogen?.....	36
5.4 Hur ser religionsdialogen ut?.....	37
5.5 Vilka konsekvenser får religionsdialogen?.....	38
6 Avslutande diskussion	38
7 Sammanfattning	41
8 Referenser (litteraturlista)	43

1. Inledning¹

Den sociala struktur vi lever i är konstruerad av mänskliga system. Vi har skapat sociala strukturer i världen för att bevara ordning för både större och mindre grupper av människor. Lagar och regler ska kontrollera samhällets invånare så rätt och ordning råder. Varje kultur och samhälle har struktur för såväl grupper som individer och de ser annorlunda ut för olika grupper. Strukturen bygger på individens ansvarstagande i både juridiska och moraliska skyldigheter. Vi vet att situationen på många platser i världen är komplicerad. Olika kulturer, etniska grupper och människor med olika religion möts och konflikt uppstår i maktkamp eller konkurrens om geografiska områden.

Ofta är det den religiösa tillhörigheten som drar skiljelinjerna mellan olika folkgrupper. Religionen är en stark identitetsmarkör för den troende människan. Religionen tycks övergripa och genomsyra alla sociala strukturer och är för den troende människan ordningens yttersta värdegrund. Därmed förenas även människor med samma religion från olika kulturer.

Historiskt har kristendomen i vår del av världen varit dominerande som statsreligion. Situationen ser annorlunda ut idag. Processen är för lång och komplicerad för att gå in på här men behöver ändå sammanfattas i korta förenklade drag. Innan upplysningen ansågs andra uppfattningar än kyrkans vara ett hot mot den gällande struktur som konstruerade samhället. I och med upplysningen på 1700 talet blev religionens sanningsanspråk ifrågasatta. Religionens sanningar utmanades av naturvetenskapliga sanningsanspråk. Och med den ekonomiska välfärdsutvecklingen i Västeuropa utplånades den religiösa tillhörigheten som markör för medborgarskap. Att statsmakten avkristnas är en sida av sekulariseringsprocessen.

På två hundra år har den religiösa situationen i vår del av världen förändrats. Från att kristendomen varit gällande norm och människor av annan tro ansågs av staten ha fel tro, har utvecklingen lett till den religiösa mångfald vi lever i idag.² I Sverige har vi religionsfrihet vilket ger oss juridiskt skydd från staten att utöva religionen oavsett tillhörighet. I andra delar

---

¹ Inledningen är formulerad utifrån egna tankar och reflektioner.

² Kajsa Ahlstrand, *Vägar. En öppen religionsdialog* (Stockholm: Verbum, 2005), s. 61.

av världen ser situationen annorlunda ut, där förekommer det förföljelse och trakasserier mot människor av religiösa minoriteter.

Religionsdialogen är ett uttryck för den religiösa mångfalden. Samhället är befolkat av människor av olika religioner. Om det är bra eller dåligt är inte relevant i detta sammanhang. Det beskriver bara verkligheten som den ser ut.

Mötet mellan religioner ser olika ut i olika sammanhang. Det kan vara ett kort möte på gatan där ögon möts eller på arbetsplatsen där personal med olika religion samtalar och samarbetar. Det kan handla om konflikter av olika anledningar mellan grupper med olika religioner där intolerans och orättvisor råder. Det kan också handla om grannar med olika religiösa traditioner som samarbetar för gemensamt projekt på sin hemort, eller ett organiserat samtal för att fördjupa relationer med människor av annan religion. Gemensamt är att människor möts.

1.1 Bakgrund

I mötet med en annan människa är respekt viktigare än empati skriver Ruth Illman³ i boken: *Ett annorlunda du*. Vad hon menar med att respektera en annan människa är att låta henne vara annorlunda istället för att leva sig in i en dennes förhållande och inympa henne i sin egen tolkning av omvärlden. Det innebär, att inte se den andre som en spegelbild av sig själv utan som en människa med en egen tolkning av omvärlden⁴.

Religionsdialogen bär flera dimensioner som förs samman i mötet med den andre: Kunskap, individuella tolkningar och emotioner som gemensamt skapar ett ramverk av hur vi bemöter varandra.⁵ Det pågår ständigt en gränsdragning mellan vi och dem, där likheterna respektive skillnaderna är erfarenheter av hur vi bemöter och upplever varandra.

Religionsdialogen företräds av individer med olika religiös tillhörighet, vilket gör individen till representant för sin religion. Individen tolkas då utifrån en grupp av människor från samma religion och definieras utifrån andra människors egenskaper i den religiösa gruppen.

---

³ Fil. dr Ruth Illman är forskare vid freds- och konfliktforskningsinstitutet Tapri vid Tammerfors universitet och är docent i religionsvetenskap vid Åbo Akademi.

⁴ Ruth Illman, *Ett annorlunda Du. Reflektioner kring religionsdialog*. (Göteborg/Stockholm: Makadam, 2006), s.7.

⁵ Illman, 2006, s. 8.

Kunskapen om den andre ligger som grund för kategoriseringen av individen och han placeras i ett fack tillsammans med andra individer av samma tro. Illman har i sin forskning om möten mellan människor från olika kulturer och religioner kommit fram till tre olika erfarenheter i mötet med den andre; den *idealiserade* andre, den *radikalt* andre och den *autonomt* andre. De två första följer resonemanget ovan där generaliseringar mellan självet och den andre formas utifrån likheter och olikheter, medan den autonomt andre betraktas som ett du, vilken inte begränsas av egenskaper hos andra individer.⁶ Illmans tolkning beskriver på ett talande sätt hur vi upplever andra människor. Den idealiserade andre är en romantisk positiv bild som vi gärna vill identifiera oss med, medan den radikalt andre är det motsatta. Trots det, är båda dessa svartvita beskrivningar av den andre lika varandra, eftersom förståelsen av dem bygger på den individuella tolkningen utifrån den egna kunskapen. Även om den idealiserade bilden ger en större öppenhet och nyfikenhet till ökad förståelse om den andre innebär det i båda fallen att se motparten som ett föremål eller objekt.⁷ Stannar vi här begränsas mötet av olikheter och likheter i jämförelse med den egna traditionen.

Den huvudsakliga tankebanan jag driver i denna uppsats är influerad av Martin Bubers filosofi. Jaget, menar han står i förbindelse med världen i två förhållanden. Antingen upplever Jaget omgivningen som erfarenhet, vilket Buber beskriver som Jagets förhållande till Det - världen. Det andra förhållandet är Jagets relation till omvärlden som Buber beskriver som Jagets förhållande till Du - världen. Buber beskriver inte två olika världar utan hur Jaget på två sätt förhåller sig till sin omgivning. Bubers teori framställer individens position i världen som helhet. Jaget står aldrig för sig själv utan förflyttas ständigt mellan dessa förhållanden och det beskriver människans egentliga väsen.⁸ Illmans beskrivning av erfarenheter av mötet mellan människor är en tolkning av Bubers teori. Mötet med den idealiserade andre och den radikalt andre beskriver Jagets erfarenhet av Det, medan mötet med den autonomt andre är ett möte med Du.⁹

---

⁶ Illman, 2006, s. 24.

⁷ Illman, 2006, s. 25.

⁸ Martin Buber, *Jag och Du*, (Stockholm: Bonniers, 1963), s. 11.

⁹ Illman, 2006, s. 24.

1.2 Syfte och frågeställningar

Jag vill med denna uppsats studera hur religionsdialogen kan se ut inom Svenska kyrkan.

Mina frågeställningar är:

1. Vad är religionsdialogens syfte?
2. Vilka frågor är centrala för dialogen?
3. Vilka kompetenser är viktiga för religionsdialogen?
4. Hur ser religionsdialogen ut?
5. Vilka konsekvenser får religionsdialogen?

Frågeställningarna besvaras i kapitel 5. Uppsatsens innehåller därtill en teoridel där Martin Bubers dialogfilosofi ligger som grund. Huvudsyftet med uppsatsen är att jämföra hur den teorin förhåller sig till hur religionsdialogen praktiseras i inom Svenska kyrkan.

1.3 Metod, material och disposition

Uppsatsens frågeställningar besvaras genom undersökningarna om arbete med religionsdialog i Göteborg¹⁰, Malmö¹¹ och Stockholm¹². Kapitel 2 och 3 beskriver den grundläggande tankegången jag driver om religionsdialogens teori och praktik, inspirerad av Bubers filosofi. I kapitel 4 återges uppsatsens olika exempel på religionsdialog i Svenska kyrkan. Materialet i kapitel 4 är det jag utgår från när jag besvarar mina frågeställningar i syftet. Svaren på frågeställningen presenteras i kapitel 5. I kapitel 6 för jag en avslutande diskussion om hur de olika projekten kan tolkas utifrån Bubers filosofi. Undersökningarna har gjorts med hjälp av frågor ställda direkt till respektive källmaterial från de tre projekten, Göteborg, Malmö och Stockholm.

Materialet min tankegång är inspirerad från är Bubers: *Jag och Du* och *Dialogens väsen* och även Illmans bok *Ett annorlunda du*. Arbetsmaterialet jag använt mig av för undersökningarna om religionsdialog i Svenska kyrkan ser olika ut. Från Hisingen, Göteborg har jag läst Palmdahls bok *Det nya landet* som är en personlig återberättelse från församlingens arbete med religionsdialog som påbörjades våren 2000. Materialet från *På väg* i Malmö är i form av mötesprotokoll från det pågående projektet mellan 2002-2004. Från Stockholm, Fisksätra består mitt arbetsmaterial av församlingsinstruktionen, värderingsgrund från *Källan* och intervjuer med medarbetare i Fisksätra församling.

---

¹⁰ Brämargårdens församling, Hisingen, Göteborg.

¹¹ Projektet *På väg*, på uppdrag av Lunds stift.

¹² Religionsdialog i Fisksätra, del av Nacka församling.

1.4 Definitioner

Religionsteologi

Kajsa Ahlstrand¹³ definierar religionsteologin som en teologisk studie med vetskap om att det finns andra religioner än den egna.¹⁴ Enligt Sveriges Kristna Råd (SKR) hemsida definieras religionsteologins frågor på följande sätt:

*Religionsteologi i ett kristet sammanhang handlar om hur vi ser på det faktum att det finns andra religioner än kristendomen. Vad har vi gemensamt med andra troende? Hur blir de andra frälsta? Tror vi på samme Gud? På vilka plan kan vi samarbeta? Kan vi tillsammans göra något för en fredligare värld? - Sådana frågor arbetar religionsteologerna med.*¹⁵

Religionsdialog

Religionsdialogen kan, som jag nämnde i inledningen, se olika ut. Vanligt är att dela in den i fyra kategorier. Detta betyder inte att varje kategori enbart beskriver olika typer av religionsdialog utan är snarare ett uttryck för att religionsdialogen innehåller olika områden. Varje situation är unik vilket ger möjligheten att forma dialogen och anpassa den för sin kontext. Uppdelningen beskriver snarare religionsdialogens omfattning som begrepp. SKR definierar religionsdialog så här:

Religionsdialog står för det konkreta utbytet vi har med människor av annan tro. Dialogen kan utgestaltas olika. Man brukar tala om fyra olika sorters möten mellan människor av olika tro:

- a) *gräsrotsdialog, när man möts naturligt i vardagen* (livets dialog). Människor försöker gemensamt forma öppnare och mer vänskapliga mötesplatser, där man kan dela mänskliga erfarenheter oavsett vilken religion man tillhör
- b) *humanitär dialog, när man tillsammans gör olika typer av samhällsinsatser* (handlingens dialog). Kristna och andra arbetar gemensamt för utveckling och befrielse för kropp, ande och själ.
- c) *teologisk dialog för specialister som ofta är verksamma vid universiteten* (specialisternas dialog). Här söker man djupare förståelse av både sitt eget religiösa arv och samtidigt lära sig uppskatta andras religiösa och andliga värden.

---

¹³ Kajsa Ahlstrand är professor i missionsvetenskap vid Uppsala universitet.

¹⁴ Ahlstrand 2005, s. 6.

¹⁵ SKR, 2008, (14.10.2008)

<http://www.skr.org/verksamhet/ekumeniskeologi/religionsmote.4.58b55df710900f8463c80002720.html>

d) den religiösa erfarenhetens dialog, där man möts i meditation och bön, ofta i form av utbyten mellan klosterfolk¹⁶ (den religiösa erfarenhetens dialog). Människor förankrade i egen religiös tradition delar gemensamt de andliga rikedomarna för att närma sig Gud. SKR's definition av religionsdialogen följer Romerskatolska kyrkan grunddokuments beskrivning av religionsdialogen.¹⁷

2 Religionsdialogen teori och praktik

Enligt Christer Hedin, författaren till boken *Abrahams barn*, förutsätter all kunskap kontraster. Förståelsen av kontexten hjälper människan att skapa en bild av den omgivande situationen. I en främmande miljö studeras skillnader mellan närliggande fenomen för att ge insikt om det studerande föremålet. Hedin menar att det bästa sättet att få kunskap om olika religioner är att studera skillnaderna.¹⁸

I ett sådant perspektiv skapas objekt, där kunskapen om religionen genererar en förförståelse i mötet med den främmande. Kunskapen om de olika religionerna blir något att förhålla sig till i jämförelsen mellan dem. Detta fenomen kallas religionsvetenskap vilket hör hemma i den akademiska världen och kan fungera som en bakgrund till religionsdialogen.

Definitionerna av religionsdialog i kapitel 1.4 beskriver olika kategorier av dialog där a, b, och d är mer praktiska till sin natur medan c, kan beskrivas som teoretisk. Mitt resonemang bygger dock på att varje typ av religionsdialog innehåller en teoretisk och en praktisk del.

På vilket sätt finns båda dessa förhållanden med i religionsdialogen när den praktiseras? Religionsdialogens två delar är: dels den teoretiska delen och dels den praktiska delen med det fysiska mötet mellan människor. Den teoretiska delen är fylld av det vi tar med oss i mötet: förväntningar, förförståelsen, kunskap, den egna tolkningen, medan mötet som fysisk händelse innehåller etiken och hur vi förhåller oss till varandra. Båda dessa är nödvändiga men först om relation uppstår kan religionsdialogen bli något annat än ett personligt företag där min egen erfarenhet är det viktiga och inte den gemensamma välgången.

---

¹⁶ Ovan kursiva formulering i detta stycke är hämtad från: SKR, 2008, (14.10.2008) <http://www.skr.org/verksamhet/ekumeniskeologi/religionsmote.4.58b55df710900f8463c80002720.html>

¹⁷ Ovan ej kursiva formulering är hämtad från: Kaj Engelhart (red), *Kyrkan och religionerna*, Katolska grunddokument, (Stockholm: Veritas, 2005), s. 43ff.

¹⁸ Christer Hedin, *Abrahams barn*, (Stockholm: Dialogos, 2007), s. 7.

Religionsdialogen kan studeras från flera håll beroende på att religionsdialogen innehåller flera dimensioner. Situationen där dialogen praktiseras varierar, varje förhållande är unikt. Mötet är en fysisk verklighet med mötet mellan individer. Varje individ bär med sig egna kunskaper och erfarenheter. Mötet kan beskrivas som en *praktisk* erfarenhet som i bästa fall leder fram till relationer mellan människor, medan den intellektuella förståelsen av kunskap, tidigare erfarenheter, känslor och förväntningar beskriver jag som *teorin*.

Religionsdialogen avser att översätta teorin till praktik och en händelse. Religionsdialogen för samman olika teorier till en gemensam kontext. Detta är vad som gör religionsdialogen komplicerad och samtidigt intressant, eftersom religionen hos individen är genomgripande och dessutom komplex i jämförelse med den andre. Den andre behöver inte nödvändigtvis tillhöra en annan religion utan kan vara en trossyster eller broder. Föreställningen och övertygelsen hos individen kan beskrivas som subjektiv, även i en jämförelse hos en granne av samma tro.

Religionen kan även delas in i två perspektiv. Först finns den gemensamma föreställningen där den religiösa traditionen bär med sig en historia med dogmer. I det andra perspektivet byggs religionen upp av individer av en egen historia, tolkning och tro. Här ligger en skärningspunkt för hur religionsdialogen uttrycks. Dels är det mötet med religionen som sådan, dels har vi mötet med den troende människan.

Religionsdialogen kan delas i ett akademiskt perspektiv där religionen studeras i ett strikt religionshistoriskt perspektiv och sedan studeras dialogen i ett etiskt perspektiv med individens tro och övertygelse som inslag i dialogen. I det religionshistoriska perspektivet söker vi kunskap om den andres religion. I ett etiskt perspektiv är tillgångarna attityd och självkänedom hos individen.

Resonemanget ovan följer endast en linje där jag på olika sätt förklarar samma sak. Det är två olika perspektiv som gemensamt bildar ett fenomen. Vad jag menar är att den personliga övertygelsen kan påverka attityden av hur vi ser på andra och bemöter någon med annan övertygelse. I ett etiskt perspektiv är kunskapen om den andres kontext viktig men inte det centrala. I ett religionshistoriskt akademiskt förhållningssätt till religionsdialogen blir däremot teologiska frågor centrala där likheter och skillnader mellan religionerna ställs mot varandra.

2.1 Religionsteologi och religionsdialog

Svårigheten med att göra en genuin definition av religionsteologi och religionen över huvudtaget är att kultur och politik vävs samman och skapar den kontext religionen är en del av. Vad som uppstår är generaliseringar. Vi skapar oss en överblick av arbetsfältet för att förstå den andre. Problemet är att det kan uppstå en klyfta mellan teori och praktik, mellan kunskapen om religionen och dialogen som ett fysiskt möte mellan troende individer. Återigen möts här religionsteologin som ett teoretiskt förhållande till religionen och det praktiska perspektivet med det mänskliga mötet i dialogen.

Religionsteologins arbetsfält i ett kristet perspektiv behandlar det faktum att det finns andra religioner vid sidan om den egna. Ahlstrand gör en medveten avgränsning mellan religionsteologi och religionsdialog. Religionsteologin är den teologiska reflektionen av den egna traditionens förhållande till andra religioner, medan religionsdialogen är det praktiska arbetsfältet där man gemensamt arbetar för att människor med olika tro kan fungera och leva tillsammans. Religionsteologin är den teoretiska delen och religionsdialogen den praktiska enligt Ahlstrand.¹⁹

Religionsteologi utan religionsdialog riskerar att bli missvisande eller till och med nedlåtande mot den andra religionen då den nöjer sig med att enbart vara medveten om att det finns andra religioner än den egna. Förintelsen vid andra världskriget är ett talande exempel på vad som kan hända när teologi om en annan religion formas utan relation med troende från den religionen. Kristna formade antijudisk teologi utan förmåga att se de politiska konsekvenserna. Det visar att det inte går att bedriva religionsteologi utan etiska perspektiv och dialog.²⁰

På detta sätt kan jag se att religionsdialogen och religionsteologin samverkar som olika perspektiv på ett gemensamt fenomen där religioner möts. Teori och praktik varvas, där teorin fungerar som medel för att mötet i dialogen ska bära frukt.

Religionsteologin är beroende av religionsdialogen om man inte vill upprepa samma misstag som med det judiska folk mordet vid andra världskriget. Religionsdialogen är samtidigt beroende av religionsteologin eftersom det skapar en gemensam plattform att mötas på.

---

¹⁹ Ahlstrand, 2005, s. 8.

²⁰ Ahlstrand, 2005, s. 63.

Det uppstår ett ömsesidigt växelspel mellan teologin och dialogen. Det går dock att bedriva teologi utan dialog och dialog utan teologi. Konsekvenserna skulle emellertid bli fattiga på innehåll och verklighetsfrämmande.²¹

Om syftet med religionsdialogen är att förenas och uppnå samförstånd anser jag det naturliga vore att studera likheterna mellan religionerna. Men om religionsdialogens syfte är mötet i sig, är olikheterna en rikedom och en orsak att mötas.

2.2 Från ett kristet perspektiv

Som jag nämnt tidigare är attityd och självkänedom viktiga element i religionsdialogen. Det är viktigt att stå stadigt om du vill möta en annan människa. Attityden och självkänedomerna är en del av det etiska perspektivet som visar sitt ansikte i mötet med den andre. Det andra elementet i religionsdialogen är teologin, det vill säga kunskapen om, både sin egen tro, men även kunskap om andra religioner. Även här följer tankegången samma mönster, där etiken är del av det praktiska perspektivet och teologin står för teorin. Teologin och etiken samverkar och påverkar hur vi bemöter varandra. Teologin blir då en del av självbilden som i sin tur påverkar attityden mot andra trosföreställningar. Detta är en vanlig generell beskrivning utifrån ett religionsteologiskt perspektiv.

Det är vanligt att dela in den teologiska förståelsen i olika positioner. Ytterligheterna beskrivs från fundamentalism till relativism. Båda dessa begrepp är problematiska eftersom innebörden av dem även inkluderar föreställningar som är präglade av både sociala, politiska och kulturella idéer utanför religionen. Till exempel används inom fundamentalistiska kretsar religiös retorik för att rättfärdiga gärningar som egentligen strider mot den egna religiösa traditionen. Politiska ledare kan använda religiösa termer gentemot en religiös folkgrupp för att uppnå politiska mål. Världsbilden målas i svart vitt och man undviker att nyansera budskapet i retoriken för att inte göra frågor komplicerade.

Relativismens föreställningar säger att ingenting kan hållas för sanning. Allt är relativt, det finns inga absoluta påståenden att betrakta som sanning. Vi gör iakttagelser utifrån våra egna perspektiv. Detta perspektiv är format av våra egna sociala konstruktioner och det vi ser är inget annat än vårt eget. Och eftersom andra människor från annan kultur och religion ser

---

²¹ Ahlstrand, 2005, s. 64.

annorlunda på saker och ting är allt relativt.²² Vanlig kritik mot relativismen är att resonemanget slår knut på sig själv eftersom påståendet inte är relativt utan absolut.

I ett globalt perspektiv kan vi se hur fundamentalistiska strömmar influerar den religiösa världen idag. Det sker en snabb förändring i stora delar av världen, inte minst i vårt land. Nya och främmande tankesätt och livsstilar utmanar traditionella föreställningar vilket skapar osäkerhet och rädsla hos många. Då ger den gamla tron trygghet och finns det ett yttre hot mot gruppen kan religionen bli destruktiv och användas som argument till våldshandling. Den andra ytterligheten är andra sidan av samma mynt. I det mångkulturella samhället finns så många idéer att det leder till uppgivenhet. Inget spelar egentligen någon roll. Om den ena säger si och den andra så, finns det inget rätt eller fel.²³

Den naturliga reaktionen är att värdera vad som är rätt eller fel i dessa beskrivna ytterligheter. Problemet är att verkligheten är mer nyanserad än ytterligheterna. Dessutom, från ett etiskt perspektiv och framför allt utifrån ett kristet perspektiv, ska aldrig en annan människa mötas med arrogans oavsett om vi har samma åsikt eller inte.²⁴ Det betyder inte att göra avkall på sin egen övertygelse utan att kapitulera inför att vi har olika tolkningar av religionen.

En annan beskrivning av teologiska positioner beskrivs som *exklusivism*, *pluralism* och *inklusiveism*. Utifrån ett kristet perspektiv är kärnfrågan i dessa kategoriseringar förståelsen av och relationen till Jesus från Nasaret. Är Jesus unik? Kan människor av annan tro bli frälsta? Frågan om frälsning är komplicerad. Frälsningen har två innebörder som betonas olika i olika kristna traditioner. Dels är det vad som händer här och nu och sedan är det vad som händer i ett evigt perspektiv. Frälsningen här och nu har en social innebörd och ger befrielse för individen i sin vardag. Frälsningen i ett evigt perspektiv har andra dimensioner, det ställer individen i relation till den Gudomliga verkligheten och i gemenskap med änglar och helgon. Det finns ett hopp om en annan framtid där vi ska möta Herren ansikte mot ansikte.²⁵ Den religionsteologiska frågan är om frälsningen enbart gäller kristna?

---

²² Chris Wright, *Den enda vägen? Jesus och religionerna*, (Örebro: Libris, 2002), s. 29.

²³ Robert Lemberg, "Ett fortsatt samtal", i Yvonne Terlinden (red.), *Tro och mångfald. Religionsmöten och religionsteologi i Norden*, (Köpenhamn: TemaNord), 2005, s. 8f.

²⁴ Wright, 2002, s. 23.

²⁵ Andrew Wingate, *Celebrating Difference, Staying faithful*, (London: Darton, Longman and Todd 2005), s. 61.

Exklusivisten hävdar att frälsningen enbart är tillgänglig för den som erkänner och tror på Jesus Kristus som frälsare. Denna hållning är vanlig i evangelikala kretsar. Argument hämtas från Nya testamentet där man tolkar att det endast är genom tro på Kristi försoningsverk frälsningen är möjlig. Man hävdar att även om det finns goda människor i andra religioner där deras tro kan ge befrielse i livet här och nu, är det endast genom tro på Jesus som ger evigt liv. Vad som händer med dem som aldrig hört talas om Jesus finns det olika uppfattningar om. För dem som inte vill tro och ta emot Jesus finns inget hopp om den eviga frälsningen. Denna hållning ger starka argument för evangelisation och mission.

Pluralisten menar att individen blir frälst oavsett vilken religiös tradition man tillhör. Genom ett personligt åtagande och rätta gärningar bär den troendes väg till slut fram till Gud. En vanlig bild som beskrivs i detta sammanhang är att Gud bor på bergets topp dit det finns olika vägar. De olika vägarna är olika religioner, men de leder alla upp till toppen av berget och till Gud. Det finns inte många bibliska argument för denna hållning utan det bygger på det mänskliga förnuftets reflektion över mångfalden. Andra vanliga argument för denna hållning är att det i historien funnits helgon eller upplysta människor i olika religioner. Pluralismens hållning tolkar jag som en vanlig beskrivning av religionen vid religionsundervisningen i skolan och passar bra in på den moderna människan utan någon förankring i någon religiös tradition.

Inklusivisten tror att människan enbart blir frälst genom Jesus Kristus men att människor från andra religioner även kan bli räddade genom hans verk. Jesus död och uppståndelse påverkar hela skapelsen och därför kan alla människor bli räddade. Inklusivisten menar att det inte är religionen som frälser människan utan Gud. Jesus är ett mänskligt ansikte av den Gud som är förlåtelse och kärlek. Argument för denna hållning hämtas från skapelseberättelsen där Gud skapade alla människor till sin avbild. Och Jesus Kristus är Guds Ord som fanns före allt och Ordet tog sin boning i människan Jesus från Nasaret. Den Heliga Anden utgår från både Fadern och Sonen vilken utgjuts över hela skapelsen för alla människor.²⁶

Kärnfrågan i beskrivningarna av teologiska positioner är frågan som sanningsanspråk. Hur påverkar Jesus död och uppståndelse vår frälsning? Är det sant att han är vägen, sanningen och livet och att ingen kommer till Fadern utom genom honom? Positionerna kan beskrivas

---

²⁶ Wingate 2005, s. 61-63. Förståelsen av begreppen exklusivism, pluralism och inklusivism, hämtade från Wingates sammanfattning,

som teologiska åsikter och ska inte ifrågasättas i ett forum för religionsdialog. Åsikterna är på en individuell nivå och behöver accepteras. Olikheter anser jag inom ramen för religionsdialog ska betraktas som rikedomar som ger nya perspektiv på den egna övertygelsen.

Religionsdialogen är till sin natur religionspluralistisk där religiös pluralism inte ska förväxlas med teologisk pluralism. Religionspluralismen uttrycker den sociala och religiösa mångfalden i samhället medan det senare vilar på individens tro och övertygelse. Skillnaden är uppenbar eftersom den sociala mångfalden är ett faktum som innefattar en mångfald av olika övertygelser från olika traditioner och individer.²⁷

Jag vill påstå att olikheterna i det pluralistiska samhället formar mångfalden medan den teologiska pluralismen med relativiska antaganden kan ses som konsekvenser av religiös mångfald. Om religionsdialogen ska vara gynnsam underlättar det med gemensamma moraliska värderingar. De tre Abrahamitiska religionerna delar en gemensam uppenbarelse, när Gud slöt ett förbund med Abraham. Att förhandla om det verkliga är sant eller inte gynnar ingen form av religionsdialog. Jag vill hävda att kristendomen, judendomen och islam har tydliga moraliska påbud. Syftet med dialogen är inte att uppnå konsensus mellan teologiska åsikter, däremot hjälper ömsesidig respekt i relationen till varandra.

3 Martin Buber

Martin Buber föddes 1878 i Wien och var starkt inspirerad av chassidisk judisk fromhet som är en livsbejakande fromhetsinriktning. Han studerade under många år den chassidiska litteraturen och var väl hemma i den samtida existentialistiska filosofin. 1933 fick Buber en professur i allmän religionsvetenskap i Frankfurt/Maine. Buber har haft stort inflytande på utformandet av den judiska kulturrörelsen i Tyskland innan andra världskriget. 1938 fick Buber en professur i socialfilosofi i Jerusalem som han uppehöll fram till 1951. Buber har alltid varit en varm förespråkare för samarbete mellan judar och araber.²⁸

3.1 Bubers dialogfilosofi

Enligt Buber är världen för människan dubbel. Han beskriver förhållandet mellan människan och omvärlden i två perspektiv. Jag - Du och Jag – Det, vilket skildrar tillståndet i

---

²⁷ Wright, 2002, s. 87.

²⁸ Buber, 1963, s. 128.

förhållandet mellan Jaget och omvärlden. Buber belyser för det första vad Jaget ser, förstår, vill, kan, tänker, känner vilket han sammanfattar och jämför med Jagets förhållande till Det. Men, Jagets relation till Du vilar på annan grund.²⁹ Människan söker kunskap, försöker förstå för att lära känna världen, hon söker erfarenheter om tingen som omger henne. Men, erfarenheter leder enligt Buber inte världen till människan, utan människan förs till världen som endast består av Det. Jaget lär visserligen känna något som erfarenhet, vilket kan vara han eller henne, det vill säga en person. Erfarenheten bevaras i Jaget och omvärlden får inte dela upplevelsen utan omvärlden låter sig erfaras. En möjlig tolkning är att Jaget konsumerar omvärlden genom egna erfarenheter och det uppstår egentligen aldrig ett jämlikt möte som mellan två subjekt. Relation kräver ett ömsesidigt förhållningssätt där även Jaget är villigt att formas genom mötet med omvärlden. Erfarenheten av världen beskriver Buber som förhållandet mellan Jag – Det, medan förhållandet mellan Jag - Du bildar relation till världen. Jaget står aldrig för sig själv, utan alltid i förbindelse med Det eller Du och Jagets förhållande förflyttar sig där i mellan. I båda fallen leder förhållandena till ett blivande, där i ena fallet blir erfarenhet och i andra fallet relation.³⁰ Rörelsen mellan Det och Du går från den objektiva betraktelsen av världen till den substantiella fullheten. Relationen till Du är ett skeende i tiden, något som händer här och nu.³¹ En möjlig tolkning av skillnaden ligger i att erfarenheten av Det endast är att erfara en del av den verkliga fullheten, medan relationen till Du är att erfara tillvarons fullhet.

Skillnaden mellan dessa förhållanden ligger i hur Jaget betraktar omvärlden och tingen i världen. Förändringen av betraktelsen sker i en samverkan mellan vilja och nåd. Förhållandet i Jagets möte med Det är likt en betraktelse av ett objekt där objektet kan inordnas i den kontext där hon hör hemma, hur hon lever, vilken tradition hon är del av och så vidare. Detet blir föremål för Jagets erfarenhet, medan relationen till Du, är som att inneslutas av makten som har förmågan att både innesluta och utesluta eller inkludera och exkludera.³²

Det objektiva språket fångar enbart en flik av det verkliga livet.³³ Det språket beskriver en generaliserad betraktelse formulerad av förutfattade meningar, samtidigt som Jagets relation till Du beskrivs som ett tillstånd eller en händelse där Jag inte behöver avstå från några

---

²⁹ Buber, 1963, s. 11.

³⁰ Buber, 1963, s. 12-13

³¹ Buber, 1963, s. 33.

³² Buber, 1963, s. 14.

³³ Buber, 1963, s. 23.

betraktelsesätt, eller att några kunskaper ska glömmas bort.³⁴ Skillnaderna är marginella och på samma gång avgrunds djupa där skillnaden ligger i hur Jag förhåller mig och tilltalar omvärlden, som ett subjekt eller objekt.

När mötet sker med en annan människa och när Jag tilltalar henne med Du är hon inte enbart hon eller henne, begränsad till en av andra hon eller henne. Det vill säga, hon är inte enbart en människa utformad och namngiven utifrån en mängd egenskaper. Visserligen bärare av egenskaper, men det är inte egenskaperna i sig som uttrycker hennes väsen. När egenskaperna betraktas är hon inte ett Du, utan Det och hon kan erfaras genom kunskapen av hennes egenskaper. Vid mötet med henne som Du, uppstår relationen vilket är mer än erfarenheten av mötet med henne som Det. Relationen till Du är ett uttryck för närvaro av människans hela väsen. Detta gör mötet till ett riskfyllt företag eftersom det innebär att blotta sig själv. Ingenting kan undanhållas i förhållandet mellan Jag - Du.

Bubers beskrivning av relationen till Du är ett förhållande till den yttersta verkligheten. Relationens fulländning är inte ett förhållande till något abstrakt, utan beskriver livets vagga. Relationen mellan Jag och Du berättar om förhållandet mellan människa och Gud där Gud är människans och livets skapare och strävan mot relationen till Du är att återvända till livets ursprung. Relationens konsekvenser leder fram till det eviga Duet.³⁵

Dialogen är inte en andlig lyx utan berör skapelsens mest grundläggande tillstånd.³⁶ Relationen till Du är inte ett högre ideal utan den konkreta verkligheten. Men, talet om Gud förpassar Gud till Det - språket, medan tilltalet till Gud bevarar heligheten och skapar relationen till Du. Med heligheten menar Buber det Du som inte kan begränsas av något annat och är den relationen som inte utesluter någon.³⁷ Alla är delaktiga, även de Gudlösa om de tilltalar sitt livs Du som inte kan begränsas av något annat. Skillnaden i förhållandet till Gud ligger i talet om, eller talet till. Buber och flera med honom menar att Gud är det mest missbrukade ordet på grund av allt tal om Guds väsen och hans verk. Medan de tidiga myterna och lovsångerna var formulerade med ett förhållande till Gud som Du. Gudsnamnet

---

³⁴ Buber, 1963, s. 15.

³⁵ Buber, 1963, s. 75.

³⁶ Martin Buber, *Dialogens väsen*, (Ludvika: Dualis, 1993), s.106.

³⁷ Buber, 1963, s. 76.

var heligt och vördades av människor, men med tiden blir Gud en del av Det - språket. Gud förblir dock helig eftersom han i många sammanhang fortsätter att tilltalas som Du.³⁸

3.2 Sammanfattning av Bubers tankar

Om kunskap, förnuft, känslor och estetik är byggstenarna i förhållandet mellan Jag och Det, är det relationen som konstruerar förhållandet mellan Jag och Du. Gemensamt är att det finns en byggmästare och han är gemenskapens levande mittpunkt. Det innebär att det ena förhållandet är beroende av det andra. Människan kan enligt Buber inte enbart leva i relationen till Du utan återvänder ständigt till förhållandet med Det. Utan Det kan människan inte leva, samtidigt är den som endast lever där inte människa.³⁹ Vetenskapligt och estetiskt förstånd är nödvändigt, men behöver användas på riktigt sätt. Relationens sanning når längre än förståndet, men innesluter ändå det begripliga.⁴⁰ Förhållandet mellan erfarenheten mellan Jag – Det och Jag – Du är inte ett antingen eller förhållande, utan beskriver en växelverkan i människans förhållande till världen. Kunskapen om Duet är inte en begränsning för dialogen om relationen till kunskapen har rätt förhållande. Kunskapen kan beskrivas som förförståelsen av Det eller Du. Med rätt hållning ska inte kunskapen glömmas bort. Men kunskapen är inte det som får oss att närma oss varandra eftersom kunskapen i sig är begränsningar där skillnader och likheter blir det som förenar oss och det som skiljer oss åt. Med jämförelser skapas gränser, vilka försvagar relationens innebörd som ömsesidig.⁴¹

3.3 Etiska synpunkter på dialogen

Ruth Illman hävdar att förekomsten av likheter och olikheter är ett faktum bland människor. Vi tror, tycker, vill, känner olika samtidigt som vi har behov att identifiera oss med varandra. Vad som händer i mötet med den andra är vad Buber kallar för det mellanmänniska. Ett samspel uppstår i mötet med en andre, där delaktighet och ömsesidig närvaro kan uppstå när Jag möter Du. Detta sker när man vänder sig mot den andre som en annan, utan att behöva hävda sig eller påtvinga sin egen föreställning på den andre. Där låter man även mötet påverka den egna uppfattningen.⁴²

---

³⁸ Buber, 1963, s. 75.

³⁹ Buber, 1963, s. 37.

⁴⁰ Buber, 1963, s. 45.

⁴¹ Buber, 1963, s. 15.

⁴² Illman, 2006, s. 14.

Dialogen uppstår i utrymmet mellan människor och därför är det viktigt vad utrymmet fylls med. Mötet kan fyllas med samhörighet även om det inte bygger på likheter utan snarare olikheter. Trots allt är religionsdialogen ett gemensamt forum att mötas i där olikheterna skapar en gemensam plattform. Olika och till och med motstridiga övertygelser möts och för att inte mellanrummet skall fyllas med kamp och konkurrens behöver mångfalden accepteras.

Det börjar hos individen själv och utmaningen ligger i att se olikheterna som en möjlighet för dialogen. Hur kan jag se på en annan människa som meningsfull? Behöver jag kunskap om hennes historia och kontext? Vi är bundna till vår kontext och kunskapen om den bidrar till förståelsen om både oss själva och den andre. Illman beskriver dialogen som process där förståelsen av den andre och självförståelsen ska utvecklas i dialogprocessen. Både förståelsen om den andre och självförståelsen skapar en helhet och behöver reflekteras och inkluderas i dialogen. Vi träder inte in i dialogen färdiga utan blir delaktiga i vad som händer i mötet. Illman menar att förförståelsen begränsar den egna tolkningen av den andre, eftersom vi inte kan få full kunskap om en annan människa. Förståelsen ger möjlighet att känna till områden kunskapen belyser. Förförståelsen bidrar till möjligheten att studera sammanhanget kontextuellt, vilket hon hävdar är en förutsättning för att kunna se överhuvudtaget.⁴³ Medvetenheten om hur förförståelsen om kontexten påverkar tolkningen av mötet är viktig för dialogprocessens fortlöpning. Även om det är en mänsklig omöjlighet att helt se hur förförståelsen påverkar bedömningen av andra människor eftersom det även pågår på ett undermedvetet plan. Vad processen däremot innebär är att låta förståelsen formas i mötet med en andre.

I religionsdialogen förenas olika föreställningar av både tro och religion. Under dialogprocessen menar Illman att föreställningar varken utplånas, assimileras eller förenas i samtycke. Enligt Illmans teori ger dialogprocessen förståelsen om den andre och insikt om att det just är en annan med en annan föreställning jag möter i dialogen, samtidigt som det innebär att den egna föreställningen är jämbördig med den andre i mötet. Även om självförståelsen är delaktig i dialogprocessen och att den tillåts utvecklas i mötet, är det nödvändigt med god självkänedom. Vi behöver känna oss själva och vara välorienterade i vår egen kontext. Då skapas goda förutsättningar att förstå andra med andra uppfattningar.⁴⁴

---

⁴³ Illman, 2006, s. 15.

⁴⁴ Illman, 2006, s. 15.

Dialogprocessens startpunkt är självkännedom och inte dialogens slutmål, även om självkännedomen berikas i mötet med ett Du.

Religionsdialogen inkluderar olika människor med olika tro. Även om vi finner områden av likheter där vi förenas som människor måste den andre med annan religion erkännas som unik individ. Den autonomt andre uppstår i mötet mellan Jag och Du. När vi söker varandras likheter missar vi det unika hos individen vi möter. Religionsdialogen förespråkar snarare tillvändhet och närvaro än likheter mellan människor.⁴⁵

4 Religionsdialog i Sverige

4.1 Religionsdialog mellan kristna och muslimer på Hisingen, Göteborg

Marika Palmdahl skriver i sin bok *Det nya landet* om erfarenheter av religionsdialog i Brämaregårdens församling på Hisingen, Göteborg. Av Brämargårdens totalt cirka 12000 invånare är 69 procent medlemmar i Svenska kyrkan. Den sociala situationen beskrivs som ett Sverige i miniatyr med förändringen Sverige gjort från ett enhetssamhälle till ett pluralistiskt samhälle med kulturmöten och kulturkrockar. Cirka 60 procent av alla barnen i Brämargården är födda eller har föräldrar födda utanför Sverige.⁴⁶

Kyrkan är placerad bland bostäder och butiker och kyrkans lokaler delas av en Romerskkatolsk församling. I samma område finns Missionskyrkan, Frälsningsarmén och Metodistkyrkan. Under en längre tid har man även planerat att bygga en moské i samma område. Moskébygget har varit en högaktuell fråga som kantats av protester från boende i området. Då den stora diskobranden på Hisingen inträffade 1998 var de flesta omkomna ungdomar med invandrabakgrund. Behovet av en moské blev uppenbar. Kyrkan ställde sig bakom bygget av moskén, vilket ledde till att församlingens präster fått möta uppretade församlingsbor.⁴⁷

Situationen vittnar om ett tydligt vi och dom - tänkande där människors religiösa tillhörighet bestämmer till vilken grupp individen tillhör. Vid den tiden när Palmdahl skrev sin bok år 2005 samlades muslimska grupper med olika nationaliteter för att be i olika lokaler runt om i

---

⁴⁵ Illman, 2006, s. 19.

⁴⁶ Marika Palmdahl, *Det nya landet*, (Lund: Arcus, 2005), s. 36.

⁴⁷ Palmdahl, 2005, s. 37.

Göteborg. Situationen indikerar att muslimerna utgörs av många mindre grupper från olika delar av världen som bekänner sig till samma religion snarare än en homogen grupp.⁴⁸

I samband med diskotekbranden och sorgearbetet efter de avlidna uppstod ett behov av att samarbeta över religionsgränserna för kyrkan i Brämargården. Sorgen och frustrationen förenade människorna oavsett kulturell och religiös tillhörighet. Den kontextuella mångfald kyrkan är verksam i kom att påverka och förändra livet och även teologin i församlingen. Verksamheten för församlingens interreligiösa samarbete formades utifrån de behov kontexten erbjöd. Församlingen strävar mot en gemensam hållning i frågan om interreligiösa frågor, även om frågan är viktigare för vissa än för andra bland de anställda. Den gemensamma hållningen visade sig konstruktiv när församlingen kritiserades för en alltför öppen hållning gentemot muslimer. Palmdahl menar att, även om personal i församlingen som inte arbetar med interreligiösa frågor yttrar sig, är det viktigt att ha gemensam hållning för att ge trovärdighet för dialogen.⁴⁹

Arbetet med religionsdialogen i församlingen på Hisingen påbörjades när kyrkan ställde sig bakom det planerade moskébygget. Reaktionerna från omgivningen blev ett samtalsämne över religionsgränsen. Församlingen arbetar även mot gymnasieskolan vilket resulterat i att prästen fått förtroende bland muslimska skolungdomar.

Efter diskotekbranden inleddes ett samarbete med en muslimsk kvinna som kom att verka på mellanstadiet med syfte att motverka fördomar mellan kristna och muslimer. Arbetet kom dock snarare att handla om fördomar mellan svenskar och invandrare eftersom den religiösa tillhörigheten inte är den främsta identitetsmarkören bland ungdomar. Vad man gjorde var att sätta ihop dramaspel för att senare diskutera känslor som dök upp för att träna empati mot varandra. Man tog efter från ett projekt från Rinkeby utanför Stockholm, där man inlett en annorlunda religionsundervisning för att hjälpa ungdomarna förstå varandra. Ämnet kallas *Abrahams barn* och där man utgår från de gemensamma judiska, kristna och muslimska berättelserna för att visa på religionernas gemensamma ursprung. Man dramatiserade berättelserna och lyfte fram aktuella teman som gruppträck, avundsjuka och makt med mera för att visa på de gemensamma berättelsernas relevans för ungdomarna idag. Även olikheterna mellan berättelserna i Bibeln och Koranen diskuterades. Vad som varit centralt med arbetet

---

⁴⁸ Palmdahl, 2005, s. 38.

⁴⁹ Palmdahl, 2005, s. 39.

med ungdomarna var att visa på värdet av goda relationer och vänskap mellan vuxna kristna och muslimer. Mellan 1998 – 2001 pågick gruppsamtalet mellan prästen, den muslimska kvinnan och ungdomarna på skolan, tills den muslimska kvinnan inte längre hade möjlighet att delta i arbetet.⁵⁰

Den religiösa medvetenheten bland barn och ungdomar varierar och därför, menar Palmdahl, är det viktigt med trygghet och tydlighet hos vuxna som möter barnen i religiösa och existentiella sammanhang. I samtal och i andra sammanhang där man till exempel möts vid religiösa högtider eller gemensamma minnesstunder gäller detta. Hon menar att det är viktigt som vuxen och representant för kyrkan att vara väl förankrad och trygg i sin tradition men att samtidigt vara medveten om att verksamheten sker i en pluralistisk miljö.⁵¹

Kyrkans representant ska vara kunnig på sitt eget område, men när frågor dyker upp om islam behövs även kunskap från muslimsk tradition. Därför förutsätter mångreligiöst arbete med barn och ungdomar de vuxnas dialog. Vid exempelvis kristna högtider kan prästen självklart lyfta in perspektiv om vad Koranen säger om Jesus om åhörarna både är kristna och muslimer. Palmdahl säger att relationen till barnen har samma förutsättningar som dialog i allmänhet. Man delar med sig om vem man själv är och vad man tror på och är samtidigt villig att lyssna på andras berättelse. Dialogen är ömsesidig och ska ge alla möjlighet till trygghet i sin egen identitet och tradition.⁵²

4.1.1 Samtalsgrupp på Hisingen, Göteborg

Församlingsarbetet med religionsdialog utvecklades till en grupp för samtal mellan kristna och muslimer. Det var totalt sex kristna, både kvinnor och män, som tillsammans utvecklade formen för samtalsgruppen. Man kom fram till ett program för ärendet vilket sammanfattades i tre punkter.

- ❖ *Skapa kontakter mellan kristna och muslimer boende och verkande i närområdet*
- ❖ *Motverka fördomar mellan kristna och muslimer*
- ❖ *Öka vår kunskap om islam*⁵³

Det fanns även en förhoppning att förbättra förhållandet mellan kyrkan och moskén och att gemensamt skapa en bättre och tryggare miljö för de boende i närområdet. Innan man tog

---

⁵⁰ Palmdahl, 2005, s. 41.

⁵¹ Palmdahl, 2005, s. 42.

⁵² Palmdahl, 2005, s. 42.

⁵³ Palmdahl, 2005, s. 43.

kontakt med muslimska deltagare för gruppen pågick ett samtal om vilka värderingar och förhållningssätt som är nödvändiga för dialogen. Nyckelord som samtalet kom att handla om var förtroende och tillit. Målsättningen var inte att skapa ett kortvarigt projekt utan att utveckla relationer över religionsgränser. Religionsdialogens intention på Hisingen var att samtala om religionen och se hur den uttrycker sig för den troende människan. För att religionsdialogen ska ge förtroende mellan deltagarna ställer det krav på individernas insats i samtalet skriver Palmdahl. Det beskrivs som ett ömsesidigt givande och tagande eller delande och lyssnande.⁵⁴

Palmdahl menar att dialogen förutsätter ett genuint intresse om den andre och samtidigt behövs villighet att dela med sig om sitt eget. Dialogen förutsätter ärlighet och uppriktighet, vilket är komplicerat, men om syftet inte är att övertyga utan att mötas skapas möjlighet att närma sig de svåra frågorna. En annan fråga Palmdahl tar upp i förberedelsen för dialogen på Hisingen är förhållandet till den egna traditionen. I religionsdialogen är det först och främst människor som möts och inte religioner men samtalet kom att handla om religionen människan är del av. Religionsdialog mellan kristna och muslimer är ett möte mellan människor som representerar kristendom respektive islam. Oavsett vilken förankring eller kunskap om sin egen tradition man har kommer Palmdahl fram till att det är omöjligt att delta i dialogen som neutral.⁵⁵

När samtalsgruppen skulle inledas våren 2001 sökte man både bland bekanta i närområdet och även deltagare från Hisingen via *Islamiska informationsföreningen* (IIF). Religionsdialogen kom igång och tidigt fick man erfara svårigheten att föra samtal om tro där individen inte är förankrad i sin religion. Vad som hände var att man var oeniga om vad dialogen skulle handla om. Några ville föra teologiska samtal medan andra ville inleda ett mer praktiskt samarbete och möta människor i närområdet. En ung man som nyligen konverterat från kristendom till islam hamnade i försvarsställning i samtalen vilket Palmdahl förklarar med att det är svårt att lyssna när man är osäker och inte är rotad i sin egen tradition.⁵⁶

Vad man kommit fram till i förberedelserna för religionsdialogen blev bekräftade. Det visade sig att förtroende och tillit var nödvändigt för en god dialog. Religionsdialogen behövde en

---

⁵⁴ Palmdahl, 2005, s. 44.

⁵⁵ Palmdahl, 2005, s. 45.

⁵⁶ Palmdahl, 2005, s. 45.

utvecklingsprocess där man först behövde lära känna varandra innan samtalen började bära frukt. Vad som var viktigt för gruppen var att enas om vad man ville uppnå med samtalsgruppen. När det inte stämde fick deltagare lämna och nya bjöds in. Till slut fanns en homogen grupp på åtta personer med en präst och en imam, fyra kristna, både protestanter och katoliker samt fyra sunnimuslimer.⁵⁷

Det som tycktes vara viktigast för gruppen var de sociala band som skapades mellan individerna. Relationerna som skapades var orsaken till att den levde vidare. Deltagarna var intresserade och ville lära sig mer om den andre. Det skapades trygghet i gruppen tack vare att det fanns både en imam och en präst i gruppen skriver Palmdahl. Prästen och imamen fungerade som teologiska experter vilka var nödvändiga för samtalen eftersom teologin tycks vara det känsligaste samtalsämnet.

Samtalsgruppen på Hisingen inleddes i samband med terrorattentatet den 9/11 2001 när två flygplan flög in i World - Trade Centers båda huskroppar i New York.

Under perioden då samtalen pågick funderade Palmdahl på om dialogen verkligen gav några goda resultat. Det fanns en omtanke om gruppen i förberedelserna där man beslutade att avstå från vissa samtalsämnen för att undvika tvister. Dels ville man utelämna politiken från religionsdialogen vilket visade sig vara svårt. Man valde även att inte dela troshandlingar som att fira gudstjänst eller be tillsammans. Däremot gjorde man gemensamma studiebesök med gruppen, vilket uppfattas som positivt för gemenskapen. Man besökte både moskén och den kristna församlingen där församlingsmedlemmar från båda håll fick ställa frågor. Både från kristet och muslimskt håll fanns misstänksamhet mot religionsdialogen. Palmdahl berättar om stödet gruppen gav och hur banden mellan deltagarna i gruppen stärktes när man tillsammans deltog i offentliga sammanhang. När frågor om fördomar mot respektive religion uttrycktes försvarade man varandra inom gruppen. Dialogen kan skapa relationer vilket Palmdahls beskrivning ger ett tydligt uttryck för. Gruppen för religionsdialog på Hisingen formades till ett eget sammanhang i den större kontexten.⁵⁸

Vid summering av religionsdialogens konsekvenser på Hisingen använder sig Palmdahl av två metoder, dels med argument om vad religionsdialogen inte är för gruppen och dels jämför hon

---

⁵⁷ Palmdahl, 2005, s. 46-48.

⁵⁸ Palmdahl, 2005, s. 48-54.

med vad syftet från början var: att öka kontakter mellan kristna och muslimer, motverka fördomar och öka kunskap om islam. Prioriteringen av samtalsämnen inom dialogen gjordes delvis på grund av det tryck som fanns utanför gruppen. Både från kristet och muslimskt håll beskrivs misstänksamhet mot religionsdialogen. Från muslimskt håll fanns misstankar om att det skulle leda till religiös synkretism medan misstankarna inom den kristna församlingen var att man var alltför vänligt inställt mot islam. Rädslan för religionssynkretism kom även inifrån gruppen. Detta var anledningen till att man valde bort att söka Gud gemensamt eller att samtala kring de stora existentiella frågorna. På grund av att det fanns stora skillnader i exempelvis gudsbild strävade man inte efter att nå enhet i gruppen utan snarare försökte man motverka fördomar och visa respekt för varandras olikheter.⁵⁹

Enligt Palmdahl har religionsdialogen på Hisingen gett djupare kunskap om den egna traditionen och även en starkare tro hos deltagarna. Dessutom har religionsdialogen gett en djupare förståelse för islam. Frågor som ställdes till varandra i gruppen ledde till reflektion om den egna övertygelsen vilket ledde till att söka vad den egna traditionen säger om olika frågor. Vidare ledde religionsdialogen till större självkänedom. När gruppen gjorde studiebesök åkte de gemensamt och upplevde hur omgivningen bemötte kvinnorna med ”slöja”. På studiebesöket och samtalet i moskén fick även de kristna uppleva att vara minoritet i ett större sammanhang.⁶⁰

4.2 Svenska kyrkans projekt ”På väg” i Malmö

I ett samarbete mellan Lunds stift och västra Skrävlinge församling påbörjades projektet *På väg* i januari 2002. Syftet var att skapa forum för religionsdialog i Rosengård som ligger i västra Skrävlinge församling och även främja dialog i Malmö som helhet. Man ville med projektet visa att religionsdialogen har betydelse för utvecklingen av det mångkulturella samhället. I maj 2002 beräknades 36 procent av invånarna i Malmö ha annat etniskt ursprung än svenskt⁶¹. Projektets arbetsfält är mötet mellan samhälle och kyrka, där arbetet utifrån kyrkligt perspektiv kan beskrivas som mission, medan det utifrån ett samhällsperspektiv kan beskrivas som integration⁶².

---

⁵⁹ Palmdahl, 2005, s. 57

⁶⁰ Palmdahl, 2005, s. 58-59.

⁶¹ Mötesprotokoll, maj 2002, *Riktning Konkretisering och uppföljning av projektbeskrivning för ”på väg”* s. 1.

⁶² Mötesprotokoll, december 2002, *Analys december 2002 Svenska kyrkans projekt ”på väg”* s. 1.

Projektets målsättning formulerades i två frågeställningar, vilka samtidigt kan beskrivas som grundförutsättningar för att skapa dialog.

- ❖ *Hur möter vi människor på Rosengård som jämlika?*
- ❖ *Hur förändras vi i mötet med människor av annan kultur och tro?*⁶³

Två områden växte fram som viktiga för projektet. Dels var arbetet ska bedrivas, det vill säga mot vilka grupper och personer projektet ska rikta sig och dels hur, det vill säga vilka metoder och vilka förutsättningar är lämpliga för religionsdialog. På frågan var kom man fram till; skola och församling och på frågan hur; pedagogik, teologi, närvaro och föreningen *Tala Nu*⁶⁴.⁶⁵

Uppdraget *På väg* är kyrkans utåtriktade arbete i Malmö vilket för samman religionsdialogen med missionsbegreppet. Kyrkans mission för med sig en hel begrepps värld, vilket förutsätter en teologisk reflektion om hur arbetet ska bedrivas. I missionen vävs teori och praktik samman på samma sätt som religionsteologin och religionsdialogen. Detta ligger som grund för vilken hållning projektet ska ha i fråga om missionsförståelsen. Den teoretiska delen av religionsdialog som mission i projektet *På väg* omfattar bibelsyn och människosyn som påverkar tolkningen av missionsbegreppet och hur projektet i Rosengård ska bedrivas. Det finns en bred förståelse att religionsdialogen är nödvändig och en del av kyrkans missionsarbete i Malmö. Med projektet vill man skapa större förståelse och lära sig mer om varandras religioner. Ett grundläggande förhållningssätt för dialogen i Rosengård är att *alla får vara sig själva*.⁶⁶

Som riktlinjer för dialogen i Malmö använder man sig av olika former av dialog enligt ett tidigare projekt som bedrivits i England i liknande miljöer.

- ❖ *A. Den sociala dialogen handlar om att bygga ett gemensamt samhälle för alla. Där kan kyrkan i samtal med andra (t. ex. kommun, stadsdel, andra trossamfund och*

---

⁶³ Mötesprotokoll, maj 2002, *Riktning Konkretisering och uppföljning av projektbeskrivning för "på väg"* s. 1.

⁶⁴ TalaNu är en förening som bildades av ungdomar som tidigare var deltagare i projektet TellUs (TellUs var ett ettårigt projekt som Dan Fredriksson och Martin Nihlgård låg bakom tillsammans med medarbetare från Islamic Centers innan projektet *på väg*). Tala Nu är ett lokalt ungdomsprojekt i Rosengård där man i sina lokaler bland annat bedrivit debattkafé för att få ungdomar att mötas och diskutera.

⁶⁵ Mötesprotokoll, maj 2002, *Riktning Konkretisering och uppföljning av projektbeskrivning för "på väg"* s. 1.

⁶⁶ Mötesprotokoll, maj 2002, *Riktning Konkretisering och uppföljning av projektbeskrivning för "på väg"* s. 2-3.

politiker) ge sitt bud på hur samhället ska utformas. Rent praktiskt kan det ta sig i uttryck genom trosöverskridande diakonalt eller socialt arbete.

- ❖ **B. Den etiska dialogen**, som kristna och som kyrka har vi ett påbud att älska vår granne/nästa och tjäna dem vars behov är annorlunda från våra behov. Samtal kring gemensam etik och gemensamma moralfrågor är här mycket viktigt. Vad ligger bakom våra föreställningar och missuppfattningar. Finns det möjlighet att utforma en gemensam etik? Hur legitimerar för att ta ett exempel islam sin människosyn och hur står den i förhållande till kristen människosyn? En viktig fråga till kyrkan och projektet i detta sammanhang är om vi är medvetna om vilken människosyn vi förmedlar utåt?
- ❖ **C. Den evangeliserande dialogen** handlar om vårt uppdrag att föra ut kyrkans liv och gemenskap bland människorna. Vårt förhållningssätt är att lyssna in människors behov och svara på de frågor människor ställer om kristen tro och tradition.
- ❖ **D. Den spirituella dialogen**. Erfarenheten av att uppleva närvaron och aktiviteten av Gud genom "de andra" är något som många kristna vittnar om. Kan vi "evangeliseras" av andra religioner? Kan vi hitta vägar till fördjupning av vår egen tradition i mötet med det annorlunda?⁶⁷

4.2.1 Målsättningar för religionsdialog i Malmö

Uppdragsgivare för projektet är Lunds stift som står bakom idén både teologiskt och ideologiskt. Med uppdraget vill man utveckla kompetensen av religionsdialog på stiftet. Svenska kyrkan vill förbättra arbetet med dialog i det mångkulturella samhället och projektet *På väg* kan ses som en utveckling av det arbetet. Stiftet har utbildat personalen där begrepp som mission, integration och dialog varit i fokus. Man ville med projektet fördjupa samarbetet mellan församlingarna i Malmö och samtidigt skapa en positiv bild av det mångkulturella samhället utanför kyrkan.⁶⁸

Första steget i projektet gick ut på att söka kontakter med olika organisationer och föreningar, dels för att göra projektet känt och dels för att skapa nätverk för gemensam samverkan. Man skriver i uppföljningen av projektbeskrivningen att det finns ett stort intresse för religionsdialog och att det skapats många goda relationer till trossamfund, föreningar och individer. I förberedelserna för projektet formuleras både möjligheter och de hinder projektet

⁶⁷ Mötesprotokoll, maj 2002, *Riktning Konkretisering och uppföljning av projektbeskrivning för "på väg"* s. 3.

⁶⁸ Mötesprotokoll, december 2002, *Analys december 2002 Svenska kyrkans projekt "på väg"* s. 2.

kan föra med sig. De hinder som anses stå i vägen för dialog är människor som upplever utanförskap och därför isolerar sig från det övriga samhället. Och de positiva följderna hoppades man på ge ömsesidig ökad kunskap mellan olika grupper.⁶⁹

Situationen för integrationsproblematiken är inte lokalt avgränsat till Rosengård utan många med invandrabakgrund flyttar till andra områden i Malmö. Arbetsgruppen för projektet *På väg* har kontakt med en integrationsgrupp bestående av representanter från olika församlingar. Man har bistått integrationsgruppen med utbildning där även representanter från kyrkorådet deltagit. Projektet är en del av ett redan existerande nätverk av grupper som verkar i det mångreligiösa samhället. Även om projektet är lokalt, är det en del av ett regionalt fenomen, där Svenska kyrkan i storstädernas förorter möter utvecklingen av ett segregerat samhälle.⁷⁰

Västra Skrävlinge församling och de katolska och muslimska församlingarna i grannområdet har påbörjat ett gemensamt skolarbete i Rosengård. På skolorna sker religionsmöten naturligt bland både lärare och elever. Skolan har därmed en viktig roll för integrationen i samhället. Skolan som mötesplats mellan religioner ger möjlighet att skapa en gemensam moralisk plattform för eleverna, oavsett kulturellt eller religiöst ursprung. Under hösten 2002 deltar projektet *På väg* i ett redan pågående skolprojekt som bedrivs av stadsmissionen (*Se mig kompis*). Där söker man en gemensam värdegrund för både kristna och muslimer. En annan metod man arbetat med för religionsdialog bland ungdomar i Rosengård är *MOD, mångfald och dialog*⁷¹ vilket visat sig fungera bra i mångkulturella grupper. *Abrahams barn modellen*⁷² läggs också fram som ett möjligt förslag till att utveckla religionsdialogen bland skolungdomar i Rosengård.⁷³

Samarbetet med västra Skrävlinge församling var prioriterat för projektet, men efter ett års arbete visar det sig att samarbetet inte var hållbart. Syftet var från början att påbörja arbete med religionsdialog inom församlingen som skulle leva vidare efter projektet var avslutat. I arbetsrapporten från december 2002 står det dock: "Församlingens ledning har inget intresse för religionsdialog"⁷⁴. Exakt vad som hänt framgår inte av rapporten, men någon form av

---

⁶⁹ Mötesprotokoll, maj 2002, *Riktning Konkretisering och uppföljning av projektbeskrivning för "på väg" s. 1.*

⁷⁰ Mötesprotokoll, december 2002, *Analys december 2002 Svenska kyrkans projekt "på väg" s. 2.*

⁷¹ MOD står för mångfald och dialog och är en processinriktad metod för att arbeta mot fördomar mellan olika grupper.

⁷² Se beskrivning kapitel 4.1

⁷³ Mötesprotokoll, maj 2002, *Riktning Konkretisering och uppföljning av projektbeskrivning för "på väg" s. 2.*

⁷⁴ Mötesprotokoll, december 2002, *Analys december 2002 Svenska kyrkans projekt "på väg" s. 2.*

kommunikationsbrist har uppstått. Arbetet med projektet *på väg* utelämnades i församlingsinstruktionen och det tolkar jag som att medarbetarna från stiftet sårades. Uppenbart är att stiftet och församlingen varit oense om hur verksamheten ska bedrivas. I rapporten framgår att ledarskapet i församlingen påpekat att det är dem som har det pastorala ansvaret i församlingsarbetet. Rapporten är inte helt tydlig. Samtidigt som församlingens intresse för religionsdialog beskrivs som obefintligt i rapporten arbetar församlingen vidare med ungdomsarbetet på skolorna. Rapporten beskriver dessutom att det finns öppningar för fortsatt samarbete för religionsdialog med enskilda medarbetare inom församlingen. Situationen vittnar om att samarbete mellan enskilda individer med gemensamt mål fungerar bättre än när institutionen ska enas kring gemensamt arbete.⁷⁵

Arbetsrapporten beskriver tydligt att man är besviken på ledningen i församlingen, men samtidigt vill man fortsätta det arbete som pågår. Västra Skävlinge skall dock inte ses som huvudsaklig samarbetspartner. Som målsättning för det fortsatta arbetet vill man med konkreta exempel visa på religionsdialogens effektivitet för att övertyga församlingsledningen.⁷⁶

Vid halvtidsrapporten från juni 2003 är samarbetet med västra Skrävlinge åter igång. Man ägnar sig åt fortbildning för personalen med fokus på frågor som människosyn, bibelsyn och gudsbild. Samtidigt har man utökat samarbetet med tre ytterligare församlingar i Malmö. Tyngdpunkten är dock fortfarande Rosegård och västra Skrävlinge.⁷⁷

Strategin för att utveckla samarbetet med muslimer sker genom att besöka Islamic Center för att skapa förtroende genom relation. Islamic Center beskrivs som den självklara auktoriteten för muslimer i Malmö. Inom Islamic Center finns delade meningar om hur religionsdialogen ska se ut. Tanken att söka upp muslimer i moskén var att möta muslimer på sin hemmaplan för att söka en annan bild av religionen än den som publiceras i media. Med kontakten med den muslimska gruppen hoppades man på att utveckla samarbete gentemot skolorna. För att det ska vara möjligt vill man skapa och upprätthålla goda relationer, vilket deltagandet i fredagsbönen kan öppna vägen för.⁷⁸

---

⁷⁵ Mötesprotokoll, december 2002, *Analys december 2002 Svenska kyrkans projekt "på väg"* s. 3.

⁷⁶ Mötesprotokoll, december 2002, *Analys december 2002 Svenska kyrkans projekt "på väg"* s. 3.

⁷⁷ Mötesprotokoll, juni 2003, *Halvtidsrapport juni 2003 Svenska kyrkans projekt "på väg"* s. 2.

⁷⁸ Mötesprotokoll, december 2002, *Analys december 2002 Svenska kyrkans projekt "på väg"* s. 4.

I arbetet med att söka nya kontakter till projektet fick medarbetarna erfara olika inställningar till religionsdialog. Människorna de fick kontakt med var ofta delaktiga i en organisation eller representerade en grupp av människor. Erfarenheten de gjorde i Rosengård var att organisationer ofta var ointresserade av religionsdialog. Orsaken till ointresset förklarar man med olika argument. Strukturer och makthierarkier kan känna sig hotade av dialog, istället för att se dialogen som en möjlighet till nya perspektiv. Även om den enskilde medlemmen från en organisation är intresserad av dialog är det svårare att få en grupp enad i frågan. Hindret för att engagera och motivera en organisation till religionsdialog finns ofta i ledarskapet. Känner sig gruppen hotad isolerar den sig. Motståndet till samarbetet får medarbetarna i projektet *På väg* att fokusera på att knyta kontakter på individnivå snarare än till grupper. Genom relationer till individer ser man en möjlighet att även få kontakt med grupper eller föreningar och på det sättet bygga nätverk för verksamheten.⁷⁹

Även i halvtidsrapporten från juni 2003 uttrycks svårigheter att skapa goda relationer mellan kristna och muslimer. Orsaken förklarar man med både lokala och globala missöden. Terrorattacken den 11 september är en orsak. Dessutom brann en moské i Malmö vilket har skapat misstro hos många, både bland kristna och muslimer.

Andra slutsatser man dragit är vikten av att dela samma värderingar för att religionsdialogen ska vara gynnsam. Man använder sig av en bild av en pedagogisk triangel för att visa på vilka element som är centrala för dialogen. Triangeln består av tre delar där basen består av *värderingar*. Man menar i arbetsrapporten att grundförutsättningen för ett fungerande arbete är gemensamma värderingar. Värderingarna anses inte vara knutna till någon religiös tradition utan som allmänmänskliga. Till värderingarna kopplas människosyn, bibelsyn, gudsbild, kunskapssyn, syn på integration och mission och hur förhållandet till makt och norm ser ut. Andra delen av triangeln innehåller *teorier*. Och överst i triangeln finns *metod*. Teoriernas och metodernas innehåll kommenteras inte i rapporten förutom att metoden för arbetet fungerar bättre om man delar samma värderingar.⁸⁰

Religionsdialogen kan beskrivas som kyrkans kallelse att föra in en andlig dimension i det mångkulturella samhället. Dialogen fungerar som ett verktyg i frågan om integration eller

---

⁷⁹ Mötesprotokoll, december 2002, *Analys december 2002 Svenska kyrkans projekt "på väg"* s. 6.

⁸⁰ Mötesprotokoll, december 2002, *Analys december 2002 Svenska kyrkans projekt "på väg"* s. 7.

segregation. Religionsdialogen kan verka mot människors utanförskap. När olikheter är för stora mellan den egna gruppen och det övriga samhället tenderar den gruppen att isolera sig.⁸¹

4.3 Religionsdialog i Fisksätra Stockholm

Det pågår ett samarbete i Fisksätra mellan Svenska kyrkans församling, moskén och St Konrad församling från Romersk katolska kyrkan. Arbetet är ett lokalt projekt där man vill skapa en gemensam mötesplats över konfessionsgränserna. St Konrad församling firar gudstjänst i Svenska kyrkans lokaler och moskén finns i närområdet. Religionsdialogen i Fisksätra tar sig olika uttryck; teologisk och diakonal.

Fisksätra är en del av miljonprogrammet från 1970 talet och ligger i Nacka församling. Fisksätra beskrivs som en mångkulturell miljö där det bor cirka 7100 personer och det talas 65 språk bland 58 olika nationaliteter. 40 procent är muslimer och 40 procent tillhör Svenska kyrkan. Som i andra delar av miljonprogrammet är andelen av låginkomsttagare högre än i övriga samhället. De flesta som flyttar in i området har annat ursprung än svenskt vilket gör att utvecklingen liknar den i Malmö och Göteborg.⁸²

Nacka församlings församlingsinstruktion följer kyrkoordningens § 2:1 där kallelsen för kyrkan i vår tid är, att *fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission*.⁸³ Visionen för församlingen arbete beskrivs som kallelsen i sin samtid. Kännetecknande begrepp för arbetet är: *Öppenhet, Förankring, Dialog, Mod och samverkan*.⁸⁴

Allt är ett

*Vi vill se bortom gränser, bortom samfund, bortom religioner mot det som håller tillvaron samman. Människa och Gud, människa och människa, människa och skapelse är förenat i Gud. Detta är vår världsbild och Gudsbild ur ett teologiskt och ideologiskt perspektiv.*⁸⁵

Grundhållningen i församlingsinstruktionen utgår från tron på Gud som förenar människor över religionsgränser. Gud är skapare av alla människor som gemensamt förenas och delar

---

⁸¹ Mötesprotokoll, maj 2002, *Riktning Konkretisering och uppföljning av projektbeskrivning för "på väg"* s. 1.

⁸² Projekt beskrivning, 2008, *Projekt "Guds hus" – ett interreligiöst församlingshus i fisksätra* s. 1.

⁸³ Församlingsinstruktion för Nacka församling, 2007, s. 3.

⁸⁴ Församlingsinstruktion för Nacka församling, 2007, s. 3.

⁸⁵ Församlingsinstruktion för Nacka församling, 2007, s. 3.

samma behov i en och samma skapelse. Det är en och samme Gud vi söker och tillber oavsett om vi kallar oss kristna eller muslimer enligt församlingsinstruktionen.

I omvärldsanalysen beskrivs situationen i Nacka församling som ett växande mångkulturellt samhälle. Fler kulturer, religioner och nationaliteter möts och för att motverka främlingsfientlighet väljer man att skapa förutsättning för dialog.⁸⁶ Kommunister Lennart Jacobs bekräftar det och säger i en intervju att religionsdialogen i Fisksätra existerar på grund av att situationen påbjuder det.⁸⁷ Det finns behov att skapa en mötesplats mellan människor över religions- och kulturgränser. Utifrån hur samhället i Fisksätra ser ut vill man öka samhörigheten och samförståndet mellan kristendom och islam. Jacobs beskriver religionsdialogen som ett lokalt fredsprojekt där kyrkan har uppgiften att möta människorna som bor i området. På frågan vad man vill uppnå med religionsdialogen i Fisksätra citerar Bengt Wadensjö⁸⁸ ett uttalande i enlighet med Parliament of World Religions beslut i Chicago 1991: ”Det blir ingen fred mellan nationerna om det inte är fred mellan religionerna. Det blir ingen fred mellan religionerna om vi inte lär känna varandras grundläggande trosdokument⁸⁹.”

I Nacka församling har man även haft utbildning i både islam och Luthersk tro för anställda, förtroendevalda och frivilliga där både katolska patern och imamen deltog.⁹⁰

4.3.1 Samtalskvällar/dialog

Vad som är unikt för religionsdialogen i Fisksätra är att man valt att söka Gud tillsammans. Det pågår ett teologiskt samtal om synen på Guds uppenbarelse i Bibeln och Koranen och hur den uppenbarelsen kan bidra till fördjupning av relationen till Gud i dagens samhälle.⁹¹ Man möts i samtal, gudstjänst och bön i Fisksätra kyrka och i moskén. I kyrkan firar kristna och muslimer tillsammans andakter två gånger på termin och under hösten och vintern 2008 möts man gemensamt fyra gånger i moskén. Andakter som hålls i Fisksätra kyrka leds av biskop emeritus Bengt Wadensjö i samarbete med kommunister Lennart Jacobs samt imamen Awad Olwan. Frågeställningar man arbetar med och det man talar om på samtalskvällarna i kyrkan s

---

⁸⁶ Församlingsinstruktion för Nacka församling, 2007, s 7.

⁸⁷ Intervju med Lennart Jacobs 27/11 2008.

⁸⁸ Bengt Wadensjö biskop emeritus, biskop i Karlstad 1986-2002, docent i kyrkohistoria i Uppsala 1971 numera styrelseordförande i Svenska institutet Alexandria.

⁸⁹ Intervju med Bengt Wadensjö via mail 2008-12-02.

⁹⁰ Intervju med Lennart Jacobs 27/11 2008.

⁹¹ Intervju med Bengt Wadensjö via mail 2008-12-02.

handlar i stor utsträckning om: Vem är Gud? Vilka är profeterna? Vem är Jesus? Hur kan man fira gudstjänst tillsammans? Om man som i Nacka församlingsinstruktion utgår från att Gud är en ser jag att Gud blir ett gemensamt intresse att samlas kring oavsett om du är muslim eller kristen. Man försöker inte arbeta fram gemensamma eller centrala frågeställningar, utan vid samlingarna i kyrkan utgår man från kyrkoårets texter, där både prästerna och imamen har utläggningar över texternas budskap.⁹²

Samtalskvällarna i kyrkan följer en utarbetad ordning:

- ❖ Solosång av kantorn
- ❖ Psalm sång
- ❖ Bön av imamen
- ❖ Bön av prästen och eventuellt biskopen
- ❖ Läsning ur koranen
- ❖ Predikan av imamen
- ❖ Läsning av dagen evangelium
- ❖ Predikan av prästen
- ❖ Psalmsång
- ❖ Bön av imamen
- ❖ Bön av prästen
- ❖ Fader vår
- ❖ Den aronitiska välsignelsen (biskopen iklädd mitra)
- ❖ Psalmsång
- ❖ Postludium

Syftet är uttalat att inte skapa religionsblandning utan dialogen ska präglas av respekt för varandras tro.⁹³

4.3.2 Diakoni *Källan*

Religionsdialogen i Fisksätra bedriver även diakonalt arbete för att skapa en gemensam mötesplats som svarar på människornas sociala behov. Projektet *Fisksätra råd och stödcenter* även kallad *Källan* är en plats där man erbjuder hjälp och vägledning in i svenska samhället. Projektet påbörjades förra våren och är ett samarbete mellan Stadsmissionen och Nacka församling. Initiativet kom från Stadsmissionen som sökte kontakter i något av miljonprogramsområdena i Stockholm. Man fann att förutsättningarna var goda i Fisksätra

---

⁹² Intervju med Lennart Jacobs, 2008-11-27

⁹³ Katrin Åmell, (red), Kan vi be tillsammans? (Sunbyberg: Sveriges kristna råd, 2007), s. 52.

eftersom det redan fanns förtroende över religionsgränser tack vare det pågående samarbetet mellan kyrkan och moskén.

Vid en intervju med diakonen Pernilla Landin uttrycker hon att det är integration som är huvudsyftet med arbetet på *Källan*. Man vill vara en länk in i samhället. Projektet leds av diakonen och en muslimsk kvinna med ursprung från Irak som arbetar för Stadsmissionen. Tanken är att erbjuda vägledning för att orientera sig i det svenska samhället; socialt, existentiellt, kulturellt och religiöst. Tillsammans med imamen, katolske patern och prästen i församlingen vill man fungera som ett nätverk där behoven av stöd och vägledning för individen är orsaken för arbetet. Arbetet på *Källan* är religionsdialog på gräsrotsnivå där den enskilda människan sätts i centrum. När jag träffade diakonen Pernilla Landin för intervju har projektet pågått i tre veckor och man har öppet två dagar i veckan. När de nyrenoverade lokalerna i kyrkan är färdiga förbättras tillgängligheten genom att öppettiderna ökar till tre dagar i veckan. Landin berättar att det finns ett stort behov av verksamheten och det är många som söker sig dit. Vanliga orsaker till att man söker sig till *Källan* är: problem med Migrationsverket, papperslösa flyktingar behöver hjälp med att få kontakt med sjukvården och andra myndigheter eller samtalsstöd. Frågor uppstår om kultur/religionskrockar, vad som händer när en svensk flicka och en muslimsk pojke får barn, om barnet ska omskäras eller döpas? Ett annat exempel är när ett muslimskt gift par ska skiljas. I sådana frågor fungerar *Källan* som stöd och samtalspartner.⁹⁴

Man har formulerat en värdegrund som ska prägla arbetet på *Källan* där tron är en möjlighet och inte ett hinder för integration. Där tron på en kärleksfull Gud förenar arbetet med att varje människas som ber om hjälp ska få det stöd individen behöver och samtidigt mötas med respekt.⁹⁵ I mötet med den andre vill man vara en medvandrare och hitta individens inre resurser för att komma vidare.⁹⁶

Landin säger i intervjun att det är lätt att enas om en gemensam värdegrund när den enskilda utsatta människan sätts i fokus. Frågan handlar om hur vi med olika kompetenser och erfarenheter kan utföra arbetet på bästa sätt.

---

⁹⁴ Intervju med Pernilla Landin 2008-12-01.

⁹⁵ Ur källan – råd och stödcenter i Fisksätra, *värdegrund*

⁹⁶ Intervju med Pernilla Landin 2008-12-01.

4.3.3 Guds hus

Religionsdialogen i Fisksätra har väckt nyfikenhet även på politisk nivå. Resultaten av religionsdialogen med muslimerna och verksamheten i *råd och stödcentret (Källan)* ledde till att man verksamheten ytterligare utvecklades. Man beslutade sig att inleda ett gemensamt arbete med arbetsutskottet i Nacka församling och förtroendevalda i kyrkorådet för att skapa ett *Guds hus* i Fisksätra. Guds hus är en gemensam byggnad för Svenska kyrkan, katoliker, muslimer och Stadsmissionen Byggnaden ska inrymma både kyrka och moské med gemensam ingång och samlingsplats men med olika gudstjänstrum.⁹⁷ Än så länge befinner sig bygget på planeringsstadiet, men visionen lever av hoppet att det ska bli verklighet.

5 Resultat

I ett övergripande generaliserande drag kan kontexterna på Hisingen, Rosengård och Fisksätra beskrivas som snarlika. Likheterna är att miljön är mångkulturell och mångreligiös, men det är en förenklad beskrivning. Utifrån sett vill vi gärna se likheterna men inifrån är utsikten en annan, varje situation är unik.

Eftersom underlaget för undersökningen ser så olika ut skiljer sig naturligtvis även resultaten. De olika projektens utseende varierar vilket är ett uttryck för religionsdialogens mångfald. Den största skillnaden finner jag mellan arbetet i Fisksätra där man valt att söka Gud tillsammans och de övriga. I både Malmö och Göteborg har man valt att undvika ett sådant uttryck för att inte stöta sig med varandra. I Fisksätra ser man istället att Gud är något som förenar och som man kan samlas kring.

5.1 Vad är religionsdialogens syfte?

Frågan kan definieras på två sätt. Antingen handlar det om religionsdialogens målsättning eller också är det en fråga om varför, varför religionsdialog? Skillnaden mellan målsättning och orsak ligger i utgångspunkten, det vill säga kontexten. Finns det överhuvudtaget något behov av religionsdialog? Är någon intresserad av att ha religionsdialog?

Brämargårdens församling på Hisingen beskrivs som ett mångkulturellt Sverige i miniatyr. Möten över religionsgränserna pågår dagligen mellan grannarna så dialogen är redan ett pågående fenomen. Det var i samband med diskotekbranden samarbetet mellan kristna och

---

⁹⁷ Projekt beskrivning, 2008, *Projekt "Guds hus" – ett interreligiöst församlingshus i fisksätra* s. 2.

muslimer påbörjades. Behovet av en moské fick kyrkan att engagera sig och stödja muslimerna i närområdet. Orsaken till kyrkans engagemang var tragedin med diskotekbranden, men det bakomliggande skälet var naturligtvis behovet av en samlingsplats för muslimerna i närområdet.

Efter diskotekbranden påbörjade även församlingen arbetet på skolan. Syftet för det arbetet var att motverka fördomar mellan kristna och muslimer. Här fanns ett behov som församlingen ville engagera sig i, även om arbetet snarare kom att handla om fördomar mellan invandrare och svenskar.

Syftet med religionsdialogen i Rosengård skiljer sig delvis från projekten på Hisingen och Fisksätra. Olikheterna ligger delvis i materialet jag haft tillgång till för min undersökning, men den stora skillnaden är svaret på frågan: varför religionsdialog? I Rosengård kom uppdraget från stiftet i Lund, där man med projektet vill visa vilken betydelse religionsdialogen kan ha i det mångreligiösa samhället. Det betyder inte att behovet av religionsdialog var annorlunda än i övriga projekt, men här tycks orsaken till dialog inte vara behoven för de boende i området utan att skapa erfarenhet och kompetens för integrationsfrågor i framtiden. Syftet med projektet är att man vill skapa en positiv bild av det mångkulturella samhället utanför kyrkan.

I Fisksätra är syftet med religionsdialogen att skapa en gemensam mötesplats över religionsgränserna. Man vill öka samförståndet mellan kristendom och islam. Syftet är att motverka konflikter och främlingsfientlighet mellan människor i det mångkulturella samhället. Själva behovet av att mötas beskrivs som orsaken till religionsdialogen och arbetet är ett fredsprojekt. Samtalskvällarna och den diakonala verksamheten på *Källan* har delvis olika syften. Där man valt att söka Gud tillsammans är självklart det primära syftet att finna Gud gemensamt medan på *Källan* står individens sociala behov i centrum. På *Källan* är kyrkans mission att hjälpa människor med integration medan med de gemensamma andaktskvällarna vill man lära känna varandras trosdokument och traditioner.

Gemensamt för de tre projekt jag studerat är religionsdialogens syfte att skapa relationer mellan människor vilket ger förtroende som motverkar fördomar.

5.2 Vilka frågor är centrala för religionsdialogen?

I Malmö formuleras projektets målsättning i två frågor: *Hur möter vi människor i Rosengård som jämlika?* och *Hur förändras vi i mötet människor av annan kultur och tro?* I förberedelserna för projektet *På väg* diskuteras missionsbegreppet. Vad är kyrkans mission idag? Personalen för projektet i Malmö utbildades i integrationsfrågor. Missionsbegreppet förenas med integrationsarbetet och detta ska göras med hjälp av dialog.

Frågeställningen ser olika ut beroende på vilken typ av religionsdialog det är. I Fisksätra har man valt att söka Gud gemensamt och de teologiska frågorna står i centrum. Vem är Gud? Hur ser vi på Guds uppenbarelse i Bibeln, Koranen? Hur kan vi gemensamt fira gudstjänst och forma forum där människor på allvar kan närma sig Gud oavsett om du är kristen eller muslim? Vad kännetecknar en profet och hur ser vi på Jesus i det perspektivet? Medan i den diakonala verksamheten på *Källan* handlar frågeställningarna om kulturkrockar och hur dem kan undvikas.

5.3 Vilka kompetenser är viktiga för religionsdialogen?

Vilka förväntningar finns det på deltagarna? Krävs vissa kvalifikationer för religionsdialog? Finns det ett genuint intresse om andra människor och villighet att dela med sig om sitt eget finns det goda förutsättningar för att mötas menar Palmdahl. Den viktigaste kompetensen för religionsdialog är relationen till den egna traditionen. När du är trygg i din egen tradition ger det förtroende och förtroende ger tillit vilket vinnns över tid. Förtroende och tillit anses som de viktigaste egenskaperna för religionsdialog i Göteborg. Dessa är snarare värderingar i ett etiskt perspektiv vilka påverkar attityden hos individen.

I Malmö värderas även de etiska frågorna högt och man utbildar personalen i frågor om människosyn, bibelsyn och gudsbild. Man är tydlig med att gemensamma värderingar är avgörande för att kunna arbeta tillsammans och mötas i religionsdialog. Man vill skapa en bas av gemensamma värderingar för att underlätta dialogen.

Även i Fisksätra betonas snarare etiska kompetenser som öppenhet, trygghet framför intellektuell kunskap. Enligt Bengt Wadensjö är inte kunskapen viktig i jämförelse med viljan att lyssna och vara villig att förändras. På källan har man formulerat en gemensam värdegrund där den enskilda utsatta människan är i fokus. För att besvara de behoven behövs kunskap om

hur det svenska samhället och socialtjänstlagen fungerar. Frågan om kompetens handlar även om kunskap om medarbetarna, vilka erfarenheter och kompetenser finns och hur utför vi arbetet på bästa sätt.

5.4 Hur ser religionsdialogen ut?

Finns det olika typer av religionsdialog? Utifrån definitionen av religionsdialogen i kapitel 1.4 preciseras här exemplen av dialog i detta arbete.

Både i Göteborg och i Malmö väljer man att arbeta med religionsdialog på skolorna. Arbetet bedrevs gemensamt av kristna och muslimer mot kristna och muslimska ungdomar. Dialogen pågick över generationsgränser där de vuxnas dialog fungerade som förebilder för de unga. Frågorna man arbetade med hade etisk karaktär och handlar om hur vi bemöter varandra trots olikheter. Till stor del gick arbetet ut på att finna det gemensamma arvet hos religionerna och vad som förenar, det vill säga likheterna. Exempel på arbetet är undervisningen om *Abrahams barn*. Religionsdialogen på skolorna vill jag beskriva som gräsrotsdialog eller livets dialog där det vardagliga mötet mellan ungdomarna är utgångspunkten för dialogen.

Samtalsgruppen på Hisingen är en blandning mellan gräsrotsdialog och teologisk dialog där gruppen genomgick en process och samtalet förändrades i takt med att medlemmarna fick förtroende och lärde känna varandra. Samtalen handlade både om gemensamma medmänskliga värderingar och även teologi där prästen och imamen fungerade som experter. Palmdahl poängterar att de teologiska samtalen var de svåraste.

I Malmö gör man en egen beskrivning av olika typer av religionsdialog som till viss del påminner om SKR's definition. Materialet jag haft tillgång till saknar ingående beskrivningar av konkreta exempel vilket gör det svårt att definiera dialogen i Malmö.

I Fisksätra möter vi två andra typer av religionsdialog. Den humanitära dialogen eller handlingens dialog som vi möter i arbetet på *Källan* är den ena. Där arbetar man gemensamt för att människor ska få hjälp med integreras i det svenska samhället. Den andra typen av dialog är den religiösa erfarenhetens dialog där man gemensamt söker andlig fördjupning i varandras traditioner och religioner.

5.5 Vilka konsekvenser får religionsdialogen?

Att konkret redogöra vad religionsdialogen får för konsekvenser är svårt eftersom det är omöjligt att mäta. För de som direkt varit engagerade av religionsdialog antar jag den påverkar med både kunskap och i bästa fall nya relationer, vilket i sin tur indirekt påverkar omgivningen.

För samtalsgruppen för religionsdialog på Hisingen summerades målsättningen för dialogen mellan kristna och muslimer till tre punkter: *skapa kontakter mellan kristna och muslimer, motverka fördomar och öka kunskap om islam*. Man antog att kontakter mellan kyrka och moské skulle ge bättre förhållande och tryggare omgivning. Syftet för samtalsgruppen var att skapa relationer mellan människor över religionsgränser och för att uppnå målsättningen kom man fram till att förtroende och tillit var oundvikliga värderingar. Relationer mellan deltagarna i samtalsgruppen har sammanfogats och det ger naturligtvis ringar på vattnet. En kanske oväntad konsekvens är den fördjupade kunskapen om sin egen tradition dialogen givit. Relationen till den egna traditionen har stärkts i mötet med den andra religionen. I mötet speglas två traditioner och kanske är det oundvikligt att i första hand jämföra likheterna och skillnaderna för att få kunskap.

Syftet för religionsdialogen i samtliga exemplen i den här uppsatsen var att skapa relationer och motverka fördomar. Och jag vill påstå, att i den mån relation uppstått mellan människor i de olika projekten, har fördomar motverkats. Det är inte mer komplicerat än att relationer är band som knyter samman människor oavsett om de är kristna eller muslimer.

En påtaglig konsekvens av religionsdialogen är projektet *Guds hus* i Fisksätra. Samarbetet med samtalskvällarna blev ett frö som fått gro till en vision där man nu har ambition att skapa en plats där kristna och muslimer kan mötas och gemensamt söka Gud. Projektet är banbrytande och skulle aldrig ha planerats om det inte funnits goda relationer mellan de kristna församlingarna och den muslimska församlingen. Om visionen blir verklighet vet endast Gud.

6 Avslutande diskussion

Dialogen som händelse ställer krav på deltagaren. Det är inte en diskussion utan ett möte som sker på flera plan. Dialogens parter möts inte för att förenas i sakfrågor som rör religionen

eller för att komma överens kring åsikter. Det går inte ut på att övertyga i fråga vem som har rätt eller fel. Ansvar för dialogen vilar på deltagarna själva och deras attityder. Relationen till den egna traditionen är viktig för dialogen. Är relationen stabil behöver inte föreställningar eller kunskap försvaras. Just därför ställs det krav på dialogens parter.

Mötet sker inte i minsta gemensamma nämnare utan istället tillåts deltagarna fascineras av mångfald och olikheter som berikar. Därmed är förhållandet till religionen avgörande. Det är inte religionen i sig som är i fokus utan mötet mellan dem. Buber talar om mellanmänskliga relationer där gränser mellan människor kan överskridas. Där gränserna utgörs av hinder för att ett Jag ska möta ett Du. Det innebär inte att religionens byggstenar och element ska förminska eller att religionen ska betraktas som ett färdigt slutet system. Religionsdialog förutsätter ett möte mellan troende människor, men inte människor som tror på religionens dogmer utan tror på en levande Gud som uppenbarar sig i livets alla skeenden och i mötet med den andre. Uppenbarelsen pågår alltså ständigt i livet, både i de stora händelserna och även i det lilla.

Om det var fred mellan människor på jorden skulle religionsdialog inte vara nödvändig. Verkligheten ser tyvärr annorlunda ut. Religionsdialogen är inte det ända svaret på frågan hur vi får fred, men dialogen motverkar fördomar och förakt formade på illusioner och vanföreställningar. Finns det villighet till dialog finns det även villighet för fred. Religionsdialogen möter ständigt motstånd. Av olika anledningar vill man undvika dialog. Men om målsättningen ligger på en så grundläggande nivå som att skapa relationer är det svårt att förstå varför religionsdialog motarbetas. Kanske vill man bevara sin egen övertygelse om att man har hittat rätt tro och det är därför provocerande att möta någon som lever med annan övertygelse. En annan förklaring är att erfarenheter vi bär på är fyllda av konflikter där vi känner oss trygga i föreställningen av att leva med en fiende som motsvarar allt dåligt som finns i livet.

För att skapa fred börjar det alltid hos individen själv och det börjar där jag står. I relation till andra finns tanke, ord och handling och för att komma till rätta med dem behöver jag börja med mig själv. Enligt Buber behöver en människa i första hand komma tillrätta med konflikterna inom sig själv. Människan kan inte finna frid någon annan stans än inom sig själv. När hon övervunnit sina inre konflikter kan hon förvandlad och befriad skapa nya relationer och söka fred utanför sig själv. Konflikter mellan människor är enligt Buber det

svåraste problemet som finns i våra liv och för att förklara konflikter behöver man finna ursprunget till konflikten. Konflikten kan analyseras och man finner snart att det finns olika motiv hos personerna som är inblandade i den konflikten, vilket ofta beskrivas som konfliktens symptom. Faktum är, när det finns motstridiga motiv är det själva orsaken till konflikten, man vill helt enkelt olika saker. Enligt Buber gör man skillnad på livets yttre och inre problem. När konflikten uppstår vänds uppmärksamheten bort från livets yttre problem och koncentrerar sig på det inre. Det skiljer sig väsentligt på två punkter, en principiell och en praktisk där den praktiska är den viktigaste. I det yttre principiella betraktas konfliktens olika detaljer för att finna orsaken. Problemet är att sakfrågor tenderar att isoleras från sitt sammanhang och blir till objekt. I det praktiska perspektivet söker man inte principiella skillnader i sak eller avgränsade komplikationer utan betraktar hela människan. Det handlar om erfarenhet. Genom att särskilja enstaka element i konflikten hindras man att se helheten. Sakfrågor och enskilda element i konflikten är en del av Det som kan erfaras. Samtidigt som att se helheten ger möjlighet att förvandla, förverkliga och bota den andre och upprätta förhållande eller relation.⁹⁸ Förvandlingen kan beskrivas som en försoningsprocess. Detta är min poäng och är vad jag vill säga om den etiska, praktiska delen av religionsdialogen. Medan sakfrågor, enskilda elementen av religionsdialogen där kunskap, förväntningar, erfarenheter och emotioner är det jag kallar den teoretiska delen. Religionsdialogen innehåller båda delarna, men målet är att verkligen mötas och då behöver vi börja med oss själva.

Religionsdialogen kan inte påtvingas eller föras enbart på uppmaning eller av plikt, utan är en livsstil. Dialogens liv är att lyssna, inte på ditt eget eko som Buber uttrycker det utan på ditt gensvar, liksom du är ett svar på någons fråga i ett ständigt pågående samtal.

Palmdahl menar att tala till varandra istället för om varandra ger konsekvenser.⁹⁹ Hon gör här den distinktionen jag driver i denna uppsats. Det är två olika förhållanden och hur jag förhåller mig till omgivningen och det Buber kallar Det eller Du. Att tala om någon kommer aldrig att skapa relation eller förändra någonting överhuvudtaget på mer än ett intellektuellt plan. Att tala om något eller någon ger kunskap och visst påverkar det vår förståelse om det vi möter, men när mötet väl sker uppstår även något annat, antingen bygger vi murar eller broar.

---

⁹⁸ Martin Buber, *Människans väg*, (Stockholm: Aldus/Bonniers, 1973), s. 45-54.

⁹⁹ Palmdahl, 2005, s. 60.

Om Bubers teori är sann, behöver mötet i religionsdialogen bygga på ett gemensamt motiv. Vi vill samma sak med religionsdialogen, om inte kommer vi enbart skapa konflikt. De olika projekten jag studerat i denna uppsats har många likheter, men skiljer sig även delvis åt. En central detalj är det jag tar upp i kapitel 3.2 om det etiska perspektivet på religionsdialogen. Dialogen uppstår i utrymmet mellan människor och det är ett ömsesidigt samspel, där även jag låter mig förändras genom mötet. Illman beskriver dialogen som en process och för att den ska fortlöpa behöver vi förhålla oss till vår intellektuella förståelse på rätt sätt. Processen sker över tid vilket skapar förtroende mellan deltagare vilket samtalsgruppen på Hisingen är ett talande exempel för. Däremot finns tendenser av konflikter i projektet *På väg* i Malmö. Problemet med att ställa för hårda krav på gemensamma värderingar är att alltför många stängs utanför religionsdialogen. Man strävar mot symbios och olikheternas rikedom får inte plats i religionsdialogen i Malmö. Enligt Martin Buber är det acceptansen för det annorlunda som skapar relation till människor. Om fokus på likheterna oavsett om de är på intellektuell eller moralisk nivå är att dialogen enbart blir ett eko av en och samma röst istället för ett gensvar från en annan röst. På samtalskvällarna i Fisksätra finns ett gemensamt motiv för mötet vilket gör att man förenas kring det, man vill finna Gud gemensamt. Där finns andra problem istället, men som blir sekundära beroende på att det finns ett gemensamt motiv. Problem som språksvårigheter är ett vanliga när det handlar om religionsdialog i Sverige på 2000 talet. Första steget för integration i ett nytt samhälle är att lära sig språket. Finns det inget gemensamt motiv för religionsdialogen skulle språksvårigheter vara en orsak till att undvika dialog, men kan man förenas i gemensamt motiv övervinns problemet för ett högre syfte. Ett exempel är att söka Gud gemensamt vilket är möjligt om vi tror på en enda Gud som gemenskapens levande mittpunkt.

7 Sammanfattning

Denna uppsats innehåller två delar, dels är det en teoretisk del där jag tolkar Bubers dialogfilosofi och dels är det en studie av tre olika exempel på religionsdialog i Svenska kyrkan. Syftet med uppsatsen är att jämföra Bubers teori med hur religionsdialogen praktiseras i Svenska kyrkan. Med hjälp av Ruth Illmans tolkning av Buber i boken *Ett annorlunda du* vill jag lyfta fram det etiska perspektivet av religionsdialogen.

Religionsdialogen innehåller två delar, en teoretisk och en praktisk där jag vill betona den praktiska delen som jag menar är det etiska perspektivet på dialogen. Det etiska perspektivet beskriver själva mötet mellan människor vilket jag anser är dialogens medelpunkt. Den

teoretiska delen av religionsdialogen är det vi tar med oss till det mötet, det vill säga förväntningar, kunskap och tidigare erfarenheter med mera.

I uppsatsens studie av exempel för religionsdialog i Svenska kyrkan återges en sammanfattning av det arbetsmaterial jag haft tillgång till från respektive projekt. Sammanfattningen använder jag som källa för att besvara frågeställningarna i uppsatsens syfte. Frågeställningarna lyder; Vad är religionsdialogens syfte? Vilka frågor är centrala för dialogen? Vilka kompetenser är viktiga för religionsdialogen? Hur ser religionsdialogen ut? Vilka konsekvenser får religionsdialogen?

I en avslutande diskussion vill jag visa hur Bubers dialogfilosofi har relevans för religionsdialogen. Religionsdialogen innehåller flera element och i ett teoretiskt perspektiv söker vi förståelse och kunskap om de olika elementen separat. Vi tenderar att isolera sakfrågor från sitt sammanhang vilket gör att vi inte ser helheten. Om vi däremot kan se helheten hos människan vi möter är sakfrågorna inte det centrala. Det är mötet mellan människor som är i fokus. I mötet mellan människor är det etiska perspektivet det centrala och i bästa fall skapas relationer. Med den här uppsatsen vill jag jämföra hur det påståendet förhåller sig till hur religionsdialog praktiseras inom Svenska kyrkan.

8 Referenser (litteraturlista)

- Ahlstrand, Kajsa, 2005: *Vägar. En öppen religionsdialog*. Stockholm: Verbum.
- Buber, Martin, 1963: *Jag och Du*. Stockholm: Bonniers.
- Buber, Martin, 1973: *Människans väg*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Buber, Martin, 1993: *Dialogens väsen*. Ludvika: Dualis.
- Engelhart, Kaj, (Red) Katolska grunddokumentet, svensk översättning, 2005: *Kyrkan och religionerna*. Stockholm: Veritas
- Hedin, Christer, 2007: *Abrahams barn*. Stockholm: Dialogos.
- Illman, Ruth, 2006: *Ett annorlunda Du Reflektioner kring religionsdialog*. Göteborg/Stockholm: Makadam.
- Palmdahl, Marika, 2005: *Det nya landet*. Lund: Arcus.
- Terlinden, Yvonne, (Red) 2005: *Tro och mångfald Religionsmöten och religionsteologi i Norden*. Köpenhamn: TemaNord.
- Wingate, Andrew, 2005: *Celebrating Difference, Staying faithful*. London: Darton, Longman and Todd.
- Wright, Chris, 2002: *Den enda vägen? Jesus och religionerna*. Örebro: Libris.
- Åmell, Katrin, 2007: *Kan vi be tillsammans?* Sveriges Kristna råds skriftserie nr 11. Sundbyberg: Sveriges Kristna Råd.
- SKR, 2008, (14.10.2008)
- <http://www.skr.org/verksamhet/ekumeniskteologi/religionsmote.4.58b55df710900f8463c80002720.html>

Källmaterial som finns hos författaren:

- Mötesprotokoll (Malmö), maj 2002, *Riktning Konkretisering och uppföljning av projektbeskrivning för "på väg"*
- Mötesprotokoll (Malmö), december 2002, *Analys december 2002 Svenska kyrkans projekt "på väg"*
- Mötesprotokoll (Malmö), juni 2003, *Halvtidsrapport juni 2003 Svenska kyrkans projekt "på väg"*
- Projekt beskrivning, 2008, *Projekt "Guds hus" – ett interreligiöst församlingshus i fisksätra Nacka församling*, Svenska kyrkan, 2007, *Församlingsinstruktion för Nacka församling*.

Församlingsprogram, *Fisksätra kyrka augusti – december 2008*.

Intervju med Bengt Wadensjö biskop emeritus via mail 2008-12-03

Intervju med Lennart Jacobs kommunister Nacka församling via mail 2008-11-26

Intervju med Lennart Jacobs kommunister Nacka församling 2008-11-27

Intervju med Pernilla Landin diakon Nacka församling 2008-12-01